

Norwegian Ministry
of Foreign Affairs

Evaluarea implementării Planurilor de integritate și / sau a Registrelor riscurilor de întreprinderile de stat și municipale

Raport de monitorizare

Chișinău, 2020

Acest studiu a fost elaborat de Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” în cadrul Proiectului „Lupta cu corupția prin consolidarea integrității în Republica Moldova”, implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova, cu suportul financiar al Ministerului Afacerilor Externe al Norvegiei.

© IDIS „Viitorul”, la solicitarea PNUD Moldova

Au contribuit: Diana Enachi, Viorel Pîrvan – IDIS „Viitorul”

Cuprins

Lista diagramelor	2
Lista tabelelor	3
Lista anexelor	3
Listă acronime	4
Introducere.....	5
Sumar executiv	6
1. Metodologia de evaluare.....	9
2. Profilul respondenților	11
3. Rezultatele evaluării existenței planurilor de integritate/ registrelor de riscuri la nivelul ÎS/ÎM	12
4. Angajamentele privind integritatea și anticorupția.....	15
5. Etica și deontologia profesională	20
6. Procesul de achiziție	25
7. Gestionarea patrimoniului	31
8. Sisteme de control și managementul riscurilor	36
9. Gestionarea informației de serviciu/confidențiale.....	39
10. Transparența în procesul decizional	41
11. Analiza activității economico-financiare	45
12. Constatări și concluzii finale.....	48
13. Recomandări privind consolidarea integrității ÎS/ÎM	54
Anexe.....	58

Lista diagramelor

Diagrama nr. 1. Adoptarea Planului de integritate și a Registrului riscurilor în cadrul întreprinderilor municipale din mun. Chișinău la nivelul celor 10 ÎM evaluate	6
Diagrama nr. 2. Adoptarea Planului de integritate și a Registrului riscurilor în cadrul întreprinderilor de stat la nivelul celor 21 ÎS evaluate	6
Diagrama nr. 3. Disponibilitatea Planului de integritate/Registrului de riscuri/Codului de conduită în cadrul celor 31 ÎM cu activitate (care au răspuns solicitării de informații)	13
Diagrama nr. 4. Disponibilitatea Planului de integritate/Registrului de riscuri/Codului de conduită în cadrul celor 59 ÎS cu activitate care au răspuns solicitării de informații	13
Diagrama nr. 5. Raportarea faptelor de corupție de către angajații întreprinderilor	17
Diagrama nr. 6. Încrederea angajaților că vor fi protejați în cazul denunțării faptelor de corupție	18
Diagrama nr. 7. Situațiile ce reprezintă conflicte de interese în viziunea angajaților ÎS/ÎM	22
Diagrama nr. 8. Participarea angajaților la instruirii privind gestionarea conflictelor de interese	23
Diagrama nr. 9. Asigurarea transparenței procedurilor de achiziție prin publicarea pe pagina web a informațiilor de către ÎS/ÎM	28
Diagrama nr. 10. Aplicarea controlului intern în procesul de achiziție	29
Diagrama nr. 11. Prezentarea rapoartelor privind controlul intern către consiliul de administrație	29
Diagrama nr. 12. Acte interne ale întreprinderii cu reglementări privind asigurarea integrității și gestionării eficiente a bunurilor întreprinderii aduse la cunoștința angajaților sub semnătură	32
Diagrama nr. 13. Publicarea informațiilor privind transmiterea în locațiune/arendă sau comodat a bunurilor întreprinderii	33
Diagrama nr. 14. Înregistrarea bunurilor imobile în Registrul bunurilor imobile	34
Diagrama nr. 15. Implementarea sistemului de control intern în cadrul ÎS/ÎM	37
Diagrama nr. 16. Existența Registrului de riscuri, inclusiv riscurile de fraudă și corupție (manageri ÎS/ÎM versus angajați ÎS/ÎM)	38
Diagrama nr. 17. Cunoașterea reglementărilor interne privind gestionarea informației de serviciu de către angajați	40
Diagrama nr. 18. Publicarea informațiilor pe pagina web a întreprinderii	42
Diagrama nr. 19. Publicarea informațiilor pe pagina web a fondatorului	42

Lista tabelelor

Tabelul nr. 1. Profilul respondenților (angajați ÎS și ÎM).....	11
Tabelul nr. 2. Profilul respondenților (managerii ÎS și ÎM)	11
Tabelul nr. 3. Lista ÎS care dispun de Plan de integritate.....	14

Lista anexelor

Anexa nr. 1. Lista ÎM din mun. Chișinău supuse evaluării (Fondator: Consiliul Municipal Chișinău).....	58
Anexa nr. 2. Lista ÎS supuse evaluării.....	59
Anexa nr. 3. Analiza indicatorilor economico-financiari pentru ÎM din mun. Chișinău (Fondator: Consiliul Municipal Chișinău).....	60
Anexa nr. 4. Indicatori ai activității economico-financiare a ÎS supuse evaluării	61
Anexa nr. 5. Analiza paginilor web și publicarea informațiilor de către ÎM din mun. Chișinău conform legii nr. 246/2017	62
Anexa nr. 6. Analiza paginilor web ale ÎS și publicarea informațiilor conform legii nr. 246/2017.....	63

Lista acronimelor

APP	Agenția Proprietății Publice
AAPC	Autorități ale Administrației Publice Centrale
AAPL	Autorități ale Administrației Publice Locale
ANSC	Agenția Națională pentru Soluționarea Contestațiilor
ANI	Autoritatea Națională de Integritate
ANRE	Agenția Națională de Reglementare în Energetică
CMC	Consiliul Municipal Chișinău
CNA	Centrul Național Anticorupție
CNPDCP	Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal
HG	Hotărârea Guvernului
ÎS	Întreprinderi de stat
ÎM	Întreprinderi municipale
PNUD	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
P.P.	Puncte procentuale
SNIA	Strategia Națională de Integritate și Anticorupție

Activitatea întreprinderilor de stat (în continuare ÎS) și a întreprinderilor municipale (în continuare ÎM) din Republica Moldova reprezintă un domeniu vulnerabil la riscurile de corupție. Printre problemele care afectează negativ activitatea ÎS/ÎM se numără: apariția conflictelor de interese, utilizarea ineficientă a banilor publici, gestionarea neconformă a bunurilor care aparțin întreprinderilor sau fondatorilor, sisteme de control intern inexistente sau ineficiente, lipsa de transparență și accesul la informații privind activitatea întreprinderilor s.a.

Odată cu adoptarea și intrarea în vigoare a Legii integrității nr. 82/2017, ÎS și ÎM au responsabilitatea de a implementa un șir de măsuri de asigurare a integrității instituționale, prevăzute de lege, precum neadmiterea și denunțarea manifestărilor de corupție, protecția avertizorilor de integritate, respectarea normelor de etică și deontologie, respectarea regimului conflictelor de interese, regimului cadourilor, alte măsuri de integritate.

În conformitate cu Planul de acțiuni din Strategia națională de integritate și anticorupție pentru anii 2017-2020 (în continuare SNIA) (Pilonul VII)¹, se prevede aprobarea Registrelor riscurilor de corupție și/sau a Planurilor de integritate ale ÎS/ÎM. La fel, se menționează responsabilitatea de a publica, pe paginile web ale ÎS/ÎM sau ale entităților publice care le controlează, rapoartele privind implementarea măsurilor prevăzute în Registrele riscurilor și/sau în Planurile de integritate.

CNA a elaborat și publicat la începutul anului 2018 un Plan-model de integritate² pentru întreprinderile fondate de către autoritățile administrației publice centrale și de către autoritățile administrației publice locale. Acest Plan-model prevede acțiuni necesare a fi implementate de către ÎS/ÎM, determinate în baza riscurilor identificate, care la rândul lor sunt generate de anumite probleme/zone de risc. Fiecare acțiune prevăzută are stabilit un termen de realizare, indicatori de monitorizare și responsabil de executare.

Anterior, în anul 2016, la inițiativa PNUD a fost elaborat un model de Cod de conduită pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii³, care poate fi preluat și de către ÎS/ÎM. Acest model de Cod de conduită cuprinde un șir de norme și principii anticorupție, necesare pentru ridicarea nivelului de integritate instituțională în întreprinderi.

Prezentul raport are ca obiectiv principal oferirea suportului CNA, prin realizarea unei evaluări a implementării Planurilor de integritate și/sau a Registrelor de risc de către ÎS/ÎM. În raport sunt prezentate rezultatele procesului de evaluare, fiind înaintate și o serie de recomandări privind consolidarea integrității și reducerea corupției în cadrul ÎS și ÎM.

¹ *Strategia națională de integritate și anticorupție pentru anii 2017-2020*

² Model Plan de integritate

³ Modelul de Cod de Conduită pentru Întreprinderile Mici și Mijlocii

Sumar executiv

Cele 31 de întreprinderi supuse evaluării (10 ÎM din mun. Chișinău și 21 de ÎS), analizate din perspectiva politicilor de integritate și anticorupție, sunt restanțiere în ceea ce privește asigurarea integrității instituționale, având în vedere că indicatorii de performanță prevăzuți în SNIA 2017-2020 nu au fost atinși.

Rezultatele evaluării arată că 22 de întreprinderi sau 71% dintre întreprinderile monitorizate (17 ÎS și 5 ÎM) dispun cel puțin de un document de integritate (Plan de integritate și/sau Registrul riscurilor), în care sunt prevăzute acțiuni pentru prevenirea și reducerea riscurilor de corupție.

În particular, cu referire la situația ÎM din mun. Chișinău, constatăm că **doar o ÎM (10%) din cele 10 supuse evaluării dispune de Plan de integritate**, în timp ce unele dintre acestea susțin că implementează Planul de integritate al Primăriei mun. Chișinău (cel mai recent plan de integritate, adoptat prin Dispoziția Primarului nr. 300-d din 5 aprilie 2017, a fost implementat în perioada 2017-2018). În ceea ce privește existența Registrelor de riscuri, inclusiv cele de corupție, **jumătate dintre ÎM (50%) supuse evaluării (5 din 10 ÎM) dețin un astfel de registru la nivel de entitate.**

Situația ÎS se prezintă mai bună în comparație cu cea a ÎM analizate. Astfel, 16 ÎS (76,2%) din cele 21 evaluate dispun de Plan de integritate. Pe de altă parte, doar o treime (33,3%) dintre întreprinderile evaluate (7 din 21 ÎS) dispun de un Registru al riscurilor în scopul documentării riscurilor, având stabilite acțiuni pentru prevenirea și diminuarea acestora.

Diagrama nr. 1. Adoptarea Planului de integritate și a Registrului riscurilor în cadrul întreprinderilor municipale din mun. Chișinău la nivelul celor 10 ÎM evaluate

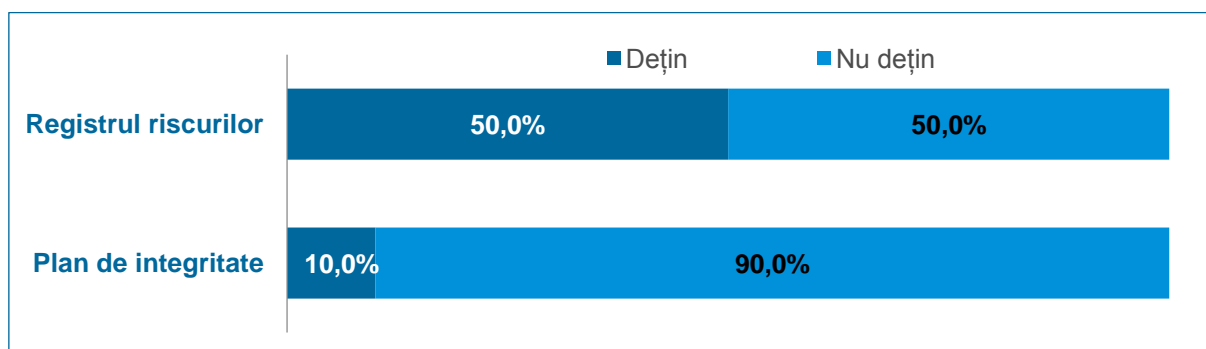
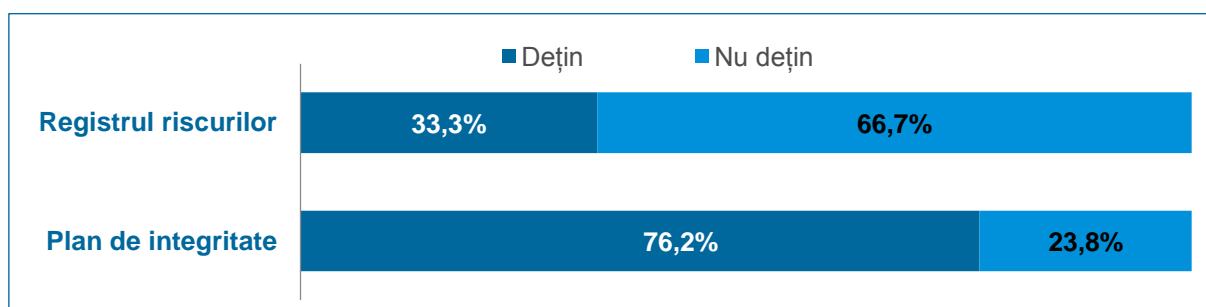

Diagrama nr. 2. Adoptarea Planului de integritate și a Registrului riscurilor în cadrul întreprinderilor de stat la nivelul celor 21 ÎS evaluate

Rezultatele evaluării detaliate a 31 ÎS/ÎM scot în evidență **un nivel redus de implementare a acțiunilor de prevenire și reducere a riscurilor de corupție**, conform documentelor de integritate de care dispun entitățile.

În cadrul întreprinderilor analizate lipsesc proceduri de denunțare a ilegalităților/influențelor necorespunzătoare și mecanisme de protecție a denunțătorilor/avertizorilor. **Doar 4 ÎS au aprobat prin act departamental astfel de proceduri și doar 3 ÎS dispun de astfel de mecanisme de protecție.**

Măsurile existente sunt ineficiente pentru impulsivarea angajaților să raporteze ilegalitățile în cadrul întreprinderilor. Or, **58% dintre angajații chestionați nu au încredere că vor fi protejați în cazul în care ar denunța o faptă de corupție**, iar ca rezultat, **în perioada 2018-2020 nu au existat în cadrul întreprinderilor denunțuri a manifestărilor de corupție și nu au fost avertizări de integritate transmise către CNA.**

Marea majoritate a întreprinderilor supuse evaluării dispun de Coduri de conduită (71%), însă acestea descriu, de regulă, într-un mod general și sumar regimul cadourilor, politica de identificare și gestionare a conflictului de interese, sancțiunile disciplinare pentru încălcarea normelor de conduită. În plus, **în nici un Cod de conduită nu sunt stipulate angajamente anticorupție, inclusiv în raport cu partenerii de afaceri.**

Ca urmare a analizei procesului de achiziție și a acțiunilor prevăzute în documentele de integritate deținute, constatăm că **ÎS și ÎM din mun. Chișinău nu aplică reguli unice în procesul de achiziție**, dar continuă să se ghideze în mod individual fie de propriile regulamente interne aprobate de către conducător/consiliul de administrație sau fondator, fie de legislația în achiziții publice și regulamentele subsecvente, inclusiv de noile prevederi normative în achiziții pentru întreprinderile de stat aprobate în acest an de către Guvern. În speță, ne referim la HG nr. 351 din 10.06.2020 pentru aprobarea Regulamentului privind achiziționarea bunurilor, lucrărilor și serviciilor la întreprinderea de stat (care este cu titlu de recomandare pentru entitățile fondate de AAPL).

Procesul de achiziții în cadrul întreprinderilor de stat și municipale are un grad redus de transparență. Astfel, se constată că doar **1/4 dintre întreprinderile evaluate (4 ÎS și 4 ÎM) au publicat pe pagina web Planurile anuale de achiziții din ultimii 2-4 ani și doar 10% dintre întreprinderi (2 ÎM și 1 ÎS) au publicat pe pagina web informații/rapoarte privind monitorizarea executării contractelor de achiziție.**

Întreprinderile supuse evaluării, atât cele de stat, cât și cele municipale, nu au întreprins suficiente măsuri în vederea asigurării integrității și valorificării eficiente a bunurilor patrimoniale. Rezultatele chestionării arată că **circa 1/3 (28,6%) dintre întreprinderi au asigurat doar parțial înregistrarea în Registrul bunurilor imobile a dreptului de proprietate asupra bunurilor imobile transmise în gestiunea lor, iar aproape jumătate (47,6%) dintre întreprinderi nu au adus la cunoștința publicului informațiile (oferțele, rezultatele, alte informații) privind transmiterea în locațiune/arendă sau comodat a bunurilor întreprinderii.**

Rezultatele chestionării managerilor ÎS și ÎM relevă că **fiecare a cincea întreprindere analizată (19%) nu are implementat un sistem de control intern. Totodată, jumătate dintre ÎS și 2/3 dintre ÎM nu au implementat managementul riscurilor în cadrul întreprinderilor**, nefiind respectiv asigurată documentarea riscurilor, inclusiv cele de fraudă și corupție, și întreprinse măsuri pentru prevenirea și diminuarea riscurilor.

Circa jumătate (48%) dintre întreprinderile evaluate dispun de reglementări interne privind gestionarea informațiilor de serviciu, care se referă la informația cu caracter

confidențial/secret, precum și au reglementări privind utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal. În pofida prelucrării datelor cu caracter personal, doar 1/5 dintre întreprinderi au notificat autoritatea competentă despre acest fapt.

Transparența și accesul la informațiile de interes public sunt afectate de lipsa paginilor web sau neasigurarea actualizării permanente a informațiilor, dar și de refuzurile neîntemeiate a întreprinderilor în furnizarea informațiilor solicitate de către petiționari. Așadar, **6 dintre cele 31 de întreprinderi (1 ÎM și 5 ÎS) nu dispun de pagini web. Și, doar în cazul a 7 întreprinderi (2 ÎM și 5 ÎS) paginile web cuprind informații actualizate permanent.** Întreprinderile și fondatorii, în mod special administrația mun. Chișinău, nu publică documentele prevăzute în legea cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală.

În corespundere cu cerințele legii nr. 246/2017, **doar 10 întreprinderi au publicat pe pagina lor web Statutul întreprinderii, 8 întreprinderi au publicat Raportul anual pentru 2019, 5 întreprinderi publică pe web regulamentele interne, iar 3 întreprinderi au publicat pe web Raportul de audit pentru anul 2019.** Toate aceste sunt ÎS și nici o ÎM nu a publicat pe pagina sa web astfel de documente. În același timp, pe pagina web a APP sunt publicate 14 statute ale ÎS monitorizate, un Raport anual pentru 2019, un Raport de audit din anul 2019 și nu este publicat nici un Regulament intern al întreprinderilor. **Pe pagina web a administrației municipiului Chișinău, în calitate de fondator a ÎM, nu este publicat nici unul dintre documentele sus-menționate ale întreprinderilor monitorizate.**

Printre condițiile care pot favoriza materializarea riscurilor de fraudă și corupție sunt indicatorii negativi ai rentabilității activelor (economice), rentabilității capitalului propriu (financiare), ai capitalului propriu, patrimoniul net negativ al întreprinderilor, dar și alții, care urmează a fi analizați în continuare la ÎM din mun. Chișinău și ÎS supuse evaluării.

Drept urmare a analizei economico-financiare a celor 10 ÎM supuse evaluării, constatăm că, **în anul 2020 (situația din 01.01.2020), valoarea patrimoniului net al celor 10 ÎM (al cărui fondator este CMC) supuse evaluării a constituit 2,23 de miliarde de lei sau cu 9,61% mai mult comparativ cu anul 2019 (situația din 01.01.2019), atunci când valoarea patrimoniului net constituia 2,10 miliarde de lei.**

În cazul celor 21 ÎS evaluate, patrimoniul net total a constituit în anul 2020 (situația din 01.01.2020) 13,13 miliarde de lei sau cu 0,73% mai puțin comparativ cu anul 2019 (situația din 01.01.2019), atunci când valoarea totală a patrimoniul net se ridica la 13,23 de miliarde de lei. **Aceasta reprezintă o ușoară înrăutățire a situației, fapt ce semnalează existența riscului de delapidare a activelor și/sau de majorare dubioasă a datoriilor totale.**

1. Metodologia de evaluare

Metodologia de evaluare a fost elaborată pornind de la Planul-model de integritate pentru întreprinderile fondate de către AAPC și AAPL, elaborat de către CNA, la baza căruia stau măsurile anticorupție prevăzute de legea integrității nr. 82 din 25.05.2017.

Procesul de evaluare a cuprins două etape de bază. La prima etapă, a fost evaluată măsura în care ÎM din mun. Chișinău și ÎS dispun de Planuri de integritate și/sau Registre ale riscurilor de corupție/Cod de Etică. Ulterior, a fost selectat un eșantion de 31 ÎS/ÎM pentru a fi evaluate din perspectiva implementării politicilor de integritate și anticorupție.

La cea de-a doua etapă, au fost evaluate documentele de integritate de care dispun cele 31 ÎS/ÎM în conformitate cu acțiunile din Planul-model de integritate, precum și a fost analizat progresul în implementarea acțiunilor stabilite. Planul-model de integritate cuprinde 7 zone de risc/probleme generatoare de riscuri de corupție, pentru prevenirea și diminuarea cărora sunt prevăzute 19 acțiuni necesare de întreprins de către ÎS și ÎM.

În procesul de evaluare au fost utilizate următoarele **instrumente de analiză**:

1. **Analiza cadrului normativ relevant**, cu accent pe documentele aprobate în perioada 2017-2020. Au fost analizate actele legislative, hotărârile și documentele strategice din sector, dar și reglementările normative din domenii specifice, precum procesul de achiziție, administrarea patrimoniului, controlul intern și managementul riscurilor, transparența și accesul la informații.
2. **Solicitarea informațiilor de la 175 de entități (ÎS/ÎM)**. Au fost solicitate informații de la 130 ÎS și 45 ÎM din mun. Chișinău, incluse în Registrul Patrimoniului Public, deținut de către APP. Solicitarea s-a referit la existența unui Plan de integritate aprobat și/sau a unui Registru al riscurilor de corupție și/sau a normelor (Cod) de conduită. La această etapă au fost excluse întreprinderile aflate în proces de reorganizare, în procedură de insolvență/lichidare, precum și întreprinderile care nu înregistrează indicatori de activitate.
3. **Selectarea unui eșantion de 31 ÎS/ÎM**, care dispun de un Plan de integritate și/sau de un Registru al riscurilor de corupție sau Cod de conduită. La selectarea eșantionului au fost utilizați criterii suplimentare, inclusiv:
 - a) importanța strategică la nivel național/municipal (sectorul economic, energetic, servicii de transport public, servicii poștale, alte servicii publice etc.);
 - b) capitalul social mai mare de 3.000.000 de lei în cazul ÎS și 500.000 de lei în cazul ÎM;
 - c) proporționalitatea dintre ponderea ÎS și ÎM selectate, raportat la numărul total de ÎS și ÎM, respectiv, aproximativ 70% ÎS (20 entități) și 30% ÎM (10 entități).
4. **Organizarea a 3 interviuri cu reprezentanții instituțiilor fondatoare**, inclusiv cu: reprezentanții Agenției Proprietății Publice (16 iulie 2020), conducerea Primăriei mun. Chișinău și reprezentanți ai CMC (20 iulie 2020), reprezentanții Agenției Relații Funciare și Cadastru a Republicii Moldova (20 iulie 2020).

5. **Chestionarea managerilor din cadrul ÎS/ÎM – 21 de respondenți**, dintre care 13 ÎS și 8 ÎM, iar 10 manageri nu au răspuns/au refuzat să răspundă (*vezi capitolul: profilul respondenților*). Managerii întreprinderilor au fost chestionați în vederea evaluării gradului de implementare a politicilor anticorupție și a asigurării unui climat de integritate conform Planurilor de integritate și/sau Registrele de riscuri aprobate.
6. **Chestionarea angajaților din cadrul ÎS/ÎM – 85 de respondenți** (*vezi capitolul următor: profilul respondenților*). Angajații întreprinderilor au fost chestionați în vederea evaluării nivelului de cunoaștere a Planurilor de integritate și a altor politici anticorupție aprobate la nivel de entitate, despre măsura în care conducerea întreprinderii asigură un climat de integritate, precum și eficacitatea politicilor anticorupție în cadrul entității.
7. **Organizarea a 2 focus grupuri cu angajați din cadrul celor 31 ÎS/ÎM selectate** (4 septembrie) în scopul validării informațiilor, obținute ca urmare a analizei răspunsurilor la chestionarele completate de către angajații ÎS/ÎM.
8. **Analiza reglementărilor interne menite să asigure climatul de integritate** (Coduri deontologice, reglementări privind raportarea actelor de corupție și a incidentelor de integritate, proceduri de protecție a avertizorilor de integritate, reglementări privind regimul cadourilor, regimul conflictului de interese, proceduri/regulamente privind achizițiile publice etc.).
9. **Analiza sistemului intern de gestionare a riscurilor, inclusiv cele de corupție** pentru a evalua măsura în care întreprinderile au dezvoltat (sau nu) un sistem eficient de gestionare a riscurilor, inclusiv a riscurilor de corupție.
10. **Analiza sistemului de control intern și extern**, inclusiv analiza rezultatelor monitoringului financiar al activității economico-financiare al entităților vizate.
11. **Analiza principalilor indicatori ai activității economico-financiare al celor 31 ÎS/ÎM**. Au fost analizate rezultatele economice și financiare ale întreprinderilor și evoluția acestora în ultimii 2 ani: patrimoniul net, rentabilitatea economică și financiară, lichiditatea curentă, coeficientul de autonomie.
12. **Analiza paginilor web a celor 31 ÎS/ÎM selectate**, pentru a determina dacă și în ce măsură acestea respectă prevederile legii nr. 246/2017, care le obligă să plaseze pe pagina web: statutul întreprinderii, regulamentul intern, raportul anual, raportul auditorului.

2. Profilul respondenților

Tabelul nr. 1. Profilul respondenților (angajați ÎS și ÎM)

TOTAL		Număr 85	% 100,0
Genul	Feminin	49	57,6
	Masculin	36	42,4
Tipul întreprinderii în care activează	ÎS	56	65,9
	ÎM	29	34,1
Funcția deținută în cadrul întreprinderii	Managerială	24	28,2
	Non-managerială	61	71,8
Experiența de muncă în cadrul ÎS/ÎM	Mai puțin de 6 luni	9	10,6
	6-12 luni	3	3,5
	1-5 ani	25	29,4
	5-10 ani	17	20,0
	Mai mult de 10 ani	31	36,5
Familiarizat cu Planul de integritate al ÎS/ÎM	Da	57	67,1
	Nu	28	32,9

Tabelul nr. 2. Profilul respondenților (managerii ÎS și ÎM)

TOTAL		Număr 21	% 100,0
Genul	Feminin	3	14,3
	Masculin	18	85,7
Tipul întreprinderii în care activează	ÎS	13	61,9
	ÎM	8	38,1
Numărul de angajați ⁴	1-9 persoane	1	4,8
	10-49 persoane	5	23,8
	50-249 persoane	7	33,3
	Peste 250 de persoane	8	38,1
Experiența în funcția de manager/administrator în cadrul ÎS/ÎM	Mai puțin de 6 luni	6	28,6
	6-12 luni	4	19,0
	1-5 ani	7	33,3
	5-10 ani	3	14,3
	Mai mult de 10 ani	1	4,8

⁴ Răspunsuri la „numărul de angajați”: 9; 12; 17; 21; 32; 45; 57; 150; 100; 150; 160; 165; 181; 267; 2400; 277; 305; 308; 598; 700; 5500.

3. Rezultatele evaluării existenței planurilor de integritate/registrelor de riscuri la nivelul ÎS/ÎM

Ca urmare a solicitărilor de informații de la 130 ÎS și 45 ÎM din mun. Chișinău cu privire la existența unui Plan de integritate și/sau a unui Registru al riscurilor, inclusiv cele de corupție și/sau a normelor (Cod) de conduită, am obținut următorul tablou general.

Situația privind ÎM din mun. Chișinău

În total, au fost expediate solicitări de informație la 45 ÎM. După expirarea termenului legal pentru oferirea unui răspuns de către întreprinderile abordate, notăm că de la 12 ÎM (26%) nu am recepționat nici un răspuns, iar celelalte 33 ÎM ne-au oferit răspuns la solicitare. De subliniat, că 2 dintre cele 33 ÎM care au răspuns la solicitare au fost excluse la această etapă din considerentul că au fost sau sunt în proces de lichidate/desființate (ÎM „Teatrul unui actor”, ÎM de alimentație publică „Studentul”).

Drept urmare, constatăm că din cele 31 ÎM (cu activitate), **mai puțin de jumătate sau 42% (13 ÎM din 31 ÎM) dispun de cel puțin un document din cele menționate.** Concomitent, **18 ÎM din 31 ÎM (58%) nu dispun de nici un document menționat.** Notăm că **doar 5 ÎM din cele 31 ÎM cu activitate dispun de Plan de integritate, ceea ce reprezintă 16%**, inclusiv:

- ÎM „Parcul Dendrariu”;
- ÎM „Centrul Lingvistic”;
- ÎM pentru servicii locative Ciocana;
- ÎM „Liftservice”;
- ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”.

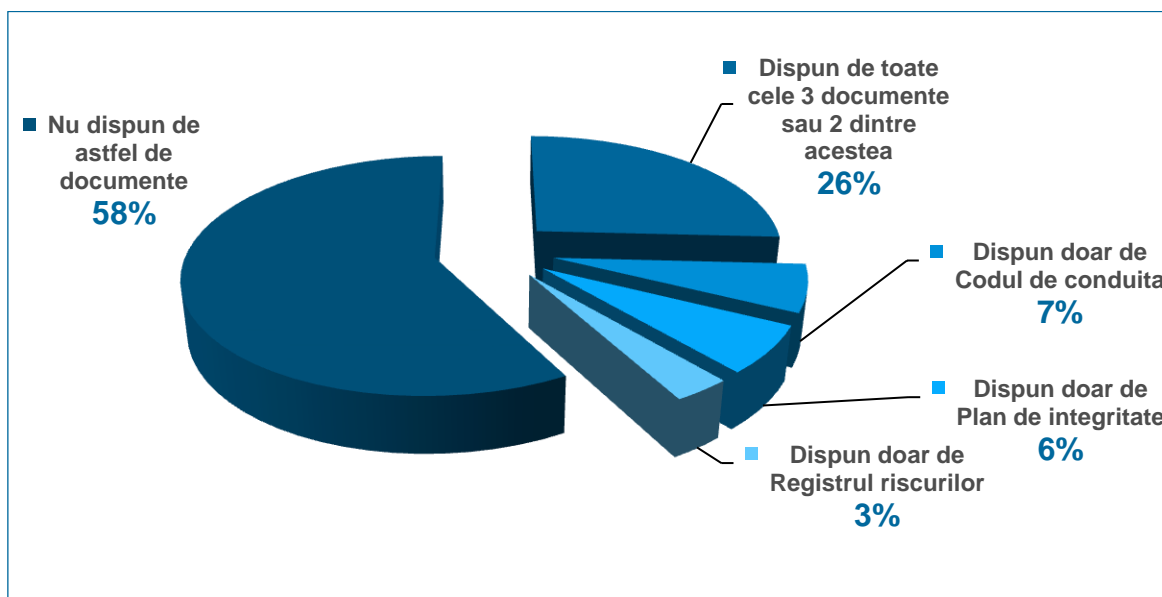
Totodată, menționăm că unele ÎM susțin că implementează Planul de integritate al Primăriei mun. Chișinău, în particular: ÎM „Gradina Zoologică”, ÎM Regia „Autosalubritate”, ÎM „Parcul urban de autobuze”. Subliniem că cel mai recent Plan de integritate implementat de către Primăria mun. Chișinău a fost implementat în perioada 2017-2018. Iar, un nou Plan de integritate la nivelul municipiului Chișinău, care urma a fi implementat în perioada 2018-2020, a fost supus consultărilor publice⁵, însă așa și nu a fost aprobat de către CMC până în prezent (octombrie 2020). În cadrul interviului desfășurat cu reprezentanții Primăriei mun. Chișinău și CMC, aceștia au menționat că până la sfârșitul anului curent urmează a fi actualizat proiectul Planului de integritate vizat și, respectiv, ajustată perioada de implementare.

Situația privind ÎS

Ca urmare a solicitărilor de informație de la 130 ÎS, au fost recepționate răspunsuri de la 102 ÎS (78,5%), în timp ce **28 ÎS (21,5%) nu au răspuns solicitării de informație.** La această etapă, au fost excluse 43 ÎS din considerentul că se află în proces de lichidare, reorganizare, insolvabilitate sau au fost transformate în instituții publice. Așadar, în continuare ne vom referi la cele 59 ÎS cu activitate care au răspuns solicitării de informație.

⁵ <https://www.chisinau.md/libtview.php?l=ro&id=23934&idc=999&t=/Informatii/Consultari-publice/Consultari-publice-a-proiectului-de-decizie-Cu-privire-la-aprobarea-Planului-local-anticoruptie-al-Primariei-municipiului-Chisinau-pentru-anii-2018-2020/>

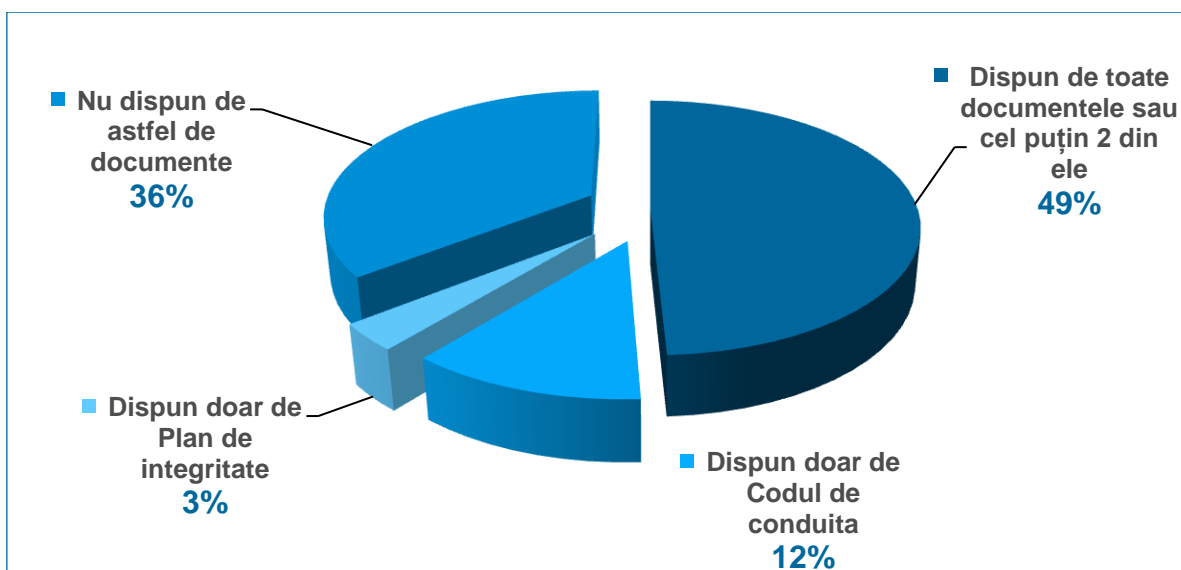
Diagrama nr. 3. Disponibilitatea Planului de integritate/Registrului de riscuri/Codului de conduită în cadrul celor 31 ÎM cu activitate (care au răspuns solicitării de informații)

Sursa: Elaborat de către autori în baza analizei a 33 de răspunsuri la solicitările de informație transmise în adresa a 45 ÎM.

Analiza răspunsurilor primite de la cele 59 ÎS (cu activitate) relevă că circa o treime dintre acestea (35% sau 21 ÎS) nu dispun la nivel de întreprindere de nici unul dintre documentele menționate (tabloul este prezentat în diagrama de mai jos).

Diagrama nr. 4. Disponibilitatea Planului de integritate/Registrului de riscuri/Codului de conduită în cadrul celor 59 ÎS cu activitate care au răspuns solicitării de informații

Sursa: Elaborat de către autori în baza analizei a 102 răspunsuri la solicitările de informație transmise către 130 ÎS.

De subliniat, că doar 28 ÎS din cele 59 ÎS cu activitate (care au răspuns solicitării) dispun de Plan de integritate, ceea ce constituie mai puțin de jumătate sau circa 46% (vezi tabelul de mai jos).

Tabelul nr. 3. Lista ÎS care dispun de Plan de integritate

N/o	Denumire ÎS	N/o	Denumire ÎS
1	ÎS „Centrul Republican Experimental, Protezare, Ortopedie și Reabilitare”	15	ÎS „Detașamentul de Pază Paramilitară”
2	ÎS „Firma Comercială de Intermediere „Mold-Didactica”	16	ÎS „Portul Fluvial Ungheni”
3	ÎS „Moldelectrica”	17	ÎS MOLDATSA
4	ÎS Institutul de Cercetări Științifice în Construcții „Incercom”	18	ÎS „Direcția pentru exploatarea imobilului”
5	ÎS specializată de executarea lucrărilor de explozie „INMEX”	19	ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare”
6	ÎS Centrul de instruire „Inmacom-Didactic”	20	ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”
7	ÎS „Centrul Republican pentru Ameliorarea și Reproducția Animalelor”	21	ÎS „Calea ferată din Moldova”
8	ÎS „Centrul de Elaborări Economice și de Producție”	22	ÎS „Bacul Molovata”
9	ÎS „Serviciul de Stat pentru Verificarea și Expertizarea Proiectelor și Construcțiilor”	23	ÎS „Nodul Hidroenergetic ”Costești”
10	ÎS „Direcția Nodului Hidrotehnic Costești-Stînca”	24	ÎS „Radiocomunicații”
11	ÎS „Manejul de Atletică Ușoară”	25	ÎS „Direcția Servicii pentru Corpul Diplomatic”
12	ÎS „Combinatul Poligrafic”	26	ÎS „Editura Universul”
13	ÎS Editura de Imprimare „Statistica”	27	ÎS „Combinatul de deservire socială”
14	ÎS „Preventoriul autogestionar al Academiei de Științe”	28	ÎS „Litoral”

În concluzie, constatăm că ponderea ÎS (cu activitate, ce ne-au răspuns) care dispun de cel puțin un document din cele 3 necesare – Plan de integritate/Registru al riscurilor/Cod de Conduită – reprezintă 64,4% (38 ÎS din 59 ÎS cu activitate, care au răspuns solicitării).

Per ansamblu, situația ÎS analizate este mai bună comparativ cu situația ÎM din mun. Chișinău din perspectiva adoptării la nivel de entitate a documentelor ce contribuie la asigurarea unui climat adecvat de integritate instituțională și, în special, a adoptării Planului de integritate.

4. Angajamentele privind integritatea și anticorupția

În conformitate cu Planul-model de integritate pentru întreprinderile fondate de către AAPC și AAPL, una din zonele de risc în cadrul întreprinderilor **este lipsa unui mecanism efectiv de denunțare a ilegalităților**, care poate duce la riscuri tipice de corupție, riscul delapidării patrimoniului și riscul neraportării diferitor ilegalități, inclusiv a influențelor necorespunzătoare.

În acest sens, potrivit Planului-model sunt necesare de întreprins 3 acțiuni principale:

Nr d/o	Acțiuni	Indicator de monitorizare
2.1	Aprobarea prin act departamental a unei proceduri de denunțare a ilegalităților și a influențelor necorespunzătoare;	Procedură de denunțare aprobată; Mecanism implementat;
2.2	Stabilirea mecanismelor de protecție a denunțătorilor/ avertizorilor;	
2.3	Publicarea/diseminarea acestora în rândurile angajaților/ clienților.	

Conform analizei rezultatelor chestionării managerilor și a angajaților ÎS/ÎM⁶ cu privire la nivelul climatului de integritate instituțională la nivel de ÎS/ÎM, se **atestă o diferență semnificativă dintre percepția managerilor și cea a angajaților**. Respectiv, în timp ce 20,0% dintre angajații respondenți apreciază nivelul integrității ca fiind unul **foarte înalt**, doar 9,5% dintre managerii chestionați apreciază integritatea la un nivel foarte înalt, diferența fiind semnificativă (10,5 p.p.). Pe de altă parte, ponderea managerilor care consideră că nivelul integrității este unul **destul de înalt** (61,9%) o depășește cu 19 p.p. pe cea a angajaților (45,9%).

Din 31 ÎS și ÎM supuse evaluării în prezentul raport, 48% dintre ele prevăd în planurile de integritate și/sau registrele riscurilor **aprobarea prin act departamental a unei proceduri de denunțare a ilegalităților și a influențelor necorespunzătoare**, iar 39% nu au prevăzut o astfel de acțiune (aici se includ și întreprinderile care nu dispun de nici un document de integritate). În același timp, 13% dintre întreprinderi au indicat parțial anumite tangențe cu acțiunea sus-menționată, precum necesitatea de elaborare a registrelor (influențelor necorespunzătoare, avertizărilor).

Este necesar de a sublinia anumite confuzii în ce privește acțiunea de elaborare a procedurilor de denunțare a ilegalităților/influențelor necorespunzătoare, inclusă în Planurile de integritate și/sau în Registrul riscurilor întreprinderilor monitorizate. Unele întreprinderi menționează că aceste proceduri se referă doar la influențele necorespunzătoare. Sunt cazuri când se menționează despre elaborarea doar a unui Regulament privind avertizorii de integritate, care însă nu cuprinde denunțarea influențelor

⁶ Chestionarea a 21 de manageri ÎS/ÎM și 85 de angajați din cadrul ÎS/ÎM

necorespunzătoare și nu face claritate dacă acest regulament se aplică sau nu și altor forme de denunțuri. În speță, este necesar de desfășurat mai multe instruiri și acordat suport metodologic întreprinderilor pentru a elabora și prevedea corect acțiunile în documentele interne de integritate.

În rezultatul analizei informațiilor puse la dispoziție de către întreprinderi și informațiile din surse publice, constatăm că ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare” dispune de un Regulament privind dezvăluirea practicilor ilegale, ÎS „Manejul de atletică ușoară” are Regulamentul cu privire la evidența cazurilor de influență necorespunzătoare, ÎS Nodul Hidroenergetic „Costești” are un Regulament-cadru pentru avertizorii de integritate, iar ÎS „MOLDATSA” are un act intern cu referire la examinarea și raportarea dezvăluirilor practicilor ilegale de către angajați. Unica remarcă se referă la necesitatea conducerii acestor întreprinderi de a verifica dacă în regulamentele sus-menționate sunt norme ce pot fi raliat la noile prevederi cuprinse în legea privind avertizorii de integritate nr. 122 din 12.07.2018⁷ și Regulamentul privind procedurile de examinare și raportare internă a dezvăluirilor practicilor ilegale, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 23 din 22.01.2020⁸.

Pe lângă cele 13% din întreprinderile monitorizate, care au aprobat prin act departamental proceduri de denunțare a ilegalităților și a influențelor necorespunzătoare, 39% dispun de astfel de prevederi incluse în Codul de etică/conduită al întreprinderii. Aici dorim să remarcăm că în Codurile de conduită/etică sunt incluse unele prevederi sumare și generale, care nu reglementează plenar procedurile de denunțare a ilegalităților și a influențelor necorespunzătoare.

Totodată, un șir de întreprinderi au raportat despre existența altor reglementări și instrumente de denunțare, chiar dacă lipsește un act distinct cu proceduri de denunțare. Astfel:

- 29% din întreprinderile monitorizate au aprobat Registrul dezvăluirilor practicilor ilegale (influențelor necorespunzătoare) și al avertizărilor de integritate (exemple: ÎS „Moldelectrica”, ÎS „Manejul de atletică ușoară”, ÎS „Poșta Moldovei”, ÎM „Regia transport electric”, ÎM „Regia Exploatare a drumurilor și podurilor ”EXDRUPO”);
- 26% au desemnat persoane/subdiviziuni responsabile de recepționarea, înregistrarea, examinarea dezvăluirilor, de ținerea Registrului intern al dezvăluirilor;
- 10% au anumite formulare de dezvăluire internă a practicilor ilegale;
- pentru 16% din întreprinderi, modalitatea de sesizare a neregulilor se face on-line prin intermediul paginii web;
- în 16% de întreprinderi este utilizat telefonul specializat pentru sesizarea ilegalităților;
- 13% utilizează preponderent e-mailul pentru a raporta neregulile din cadrul întreprinderii.

În viziunea managerilor întreprinderilor monitorizate, angajații dispun de un nivel suficient de cunoștințe în vederea denunțării manifestărilor de corupție. În speță, 35% dintre manageri consideră că angajații în mare măsură au cunoștințe suficiente, iar 23% apreciază cunoștințele angajaților cu calificativul „parțial”.

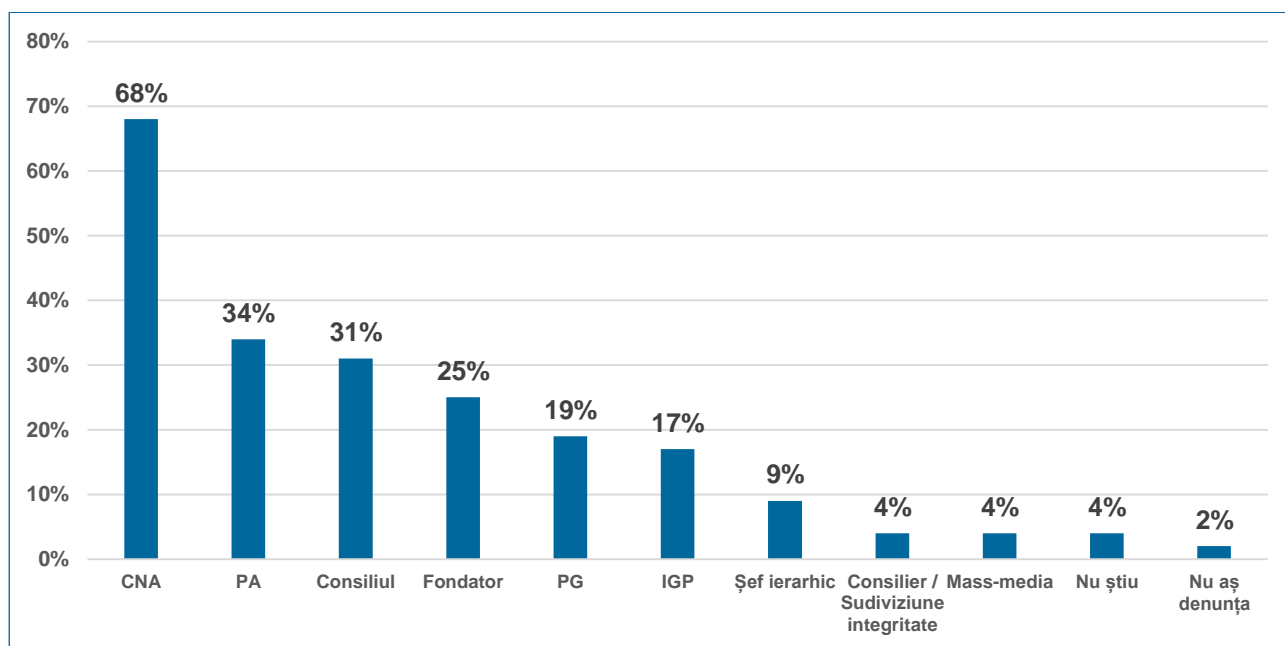
⁷ Legea privind avertizorii de integritate nr. 122 din 12.07.2018

⁸ Regulamentul privind procedurile de examinare și raportare internă a dezvăluirilor practicilor ilegale, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 23 din 22.01.2020

Reieșind din răspunsurile angajaților din cadrul întreprinderilor monitorizate, aceștia cunosc despre mecanismul denunțării manifestărilor de corupție și a influențelor necorespunzătoare (80%) și sunt încurajați să denunțe încercările de implicare a lor în manifestări de corupție și alte ilegalități (87%).

În cazul în care angajații ar intenționa să denunțe o faptă de corupție, 68% dintre ei s-ar adresa la CNA, 34% optează pentru Procuratura Anticorupție, urmează Consiliul de administrație al întreprinderii, unde preferă să raporteze potențiale încălcări 31% dintre angajați. Circa 1/4 dintre respondenți declară că se vor adresa primordial fondatorului întreprinderii, 19% către Procuratura Generală, iar 17% la poliție.

Diagrama nr. 5. Raportarea faptelor de corupție de către angajații întreprinderilor

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor Chestionarelor completate de către angajații întreprinderilor (85 de respondenți).

Din rezultatele de mai sus, observăm că doar 4% dintre angajați optează pentru denunțarea unui act de corupție către persoana/subdiviziunea responsabilă de integritate din cadrul întreprinderii, deși 58% dintre ei au menționat că cunosc despre existența în cadrul întreprinderii a unei persoane/subdiviziuni la care ar putea sesiza/raporta un act de corupție/ilegalitate, iar 81% au notat că cunosc care sunt atribuțiile acestei persoane/subdiviziuni.

În același timp, potrivit răspunsurilor managerilor, doar în 13% dintre întreprinderi a fost instituită funcția de consilier de integritate/de etică ori subdiviziune cu atribuții similare. Ca remarcă, notăm că 48% dintre întreprinderi au prevăzut în documentele lor interne de integritate acțiunea de nominalizare a unui consilier/consiliu de integritate.

Toate aceste momente denotă că angajații nu cunosc ce reprezintă funcția de consilier/subdiviziune de integritate, iar managerii întreprinderilor monitorizate nu au ca prioritate instituirea unei asemenea funcții în cadrul întreprinderilor.

În conformitate cu răspunsurile managerilor de întreprinderi chestionați, în perioada 2018-2020 nu au existat în cadrul întreprinderilor denunțuri a manifestărilor de corupție și nu au fost avertizări de integritate transmise la CNA. În consecință, nici nu au fost aplicate măsuri de protecție pentru avertizorii de integritate în perioada sus-menționată. În

același timp, în rezultatul chestionării angajaților din întreprinderi, unul din respondenți a menționat că cunoaște despre cazuri de corupție (ori suspiciuni de acest gen)/încercări ale persoanelor terțe de a influența deciziile în domeniul acestuia de activitate (în perioada 2018-2020).

În raportul anual de activitate al CNA pentru anul 2019⁹, întreprinderile de stat se află în topul entităților cu cele mai frecvente cazuri de corupție constatate (33), fiind cercetați penal 18 directori/adjuncți de ÎS. În Raportul CNA pentru anul 2018 nu există statistici nemijlocite despre cazurile de corupție din cadrul ÎS/ÎM.

În 10 Planuri de integritate și 2 Registre a riscurilor a fost prevăzută necesitatea de **stabilire în cadrul întreprinderilor a mecanismelor de protecție a denunțătorilor/avertizorilor** (39%).

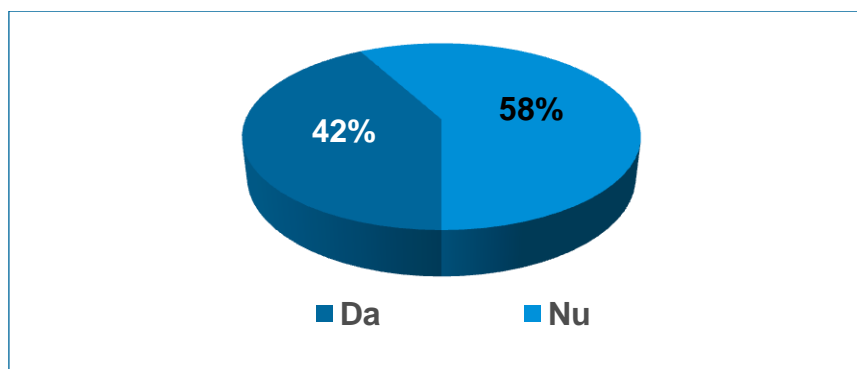
În rezultatul analizei informațiilor disponibile, constatăm că astfel de mecanisme de protecție au fost inserate și descrise în Regulamentul privind avertizorii de integritate, elaborat de către ÎS „Moldtranselectro” și ÎS „Nodul Hidroenergetic ”Costești”, precum și în Regulamentul privind dezvăluirea practicilor ilegale, elaborat de către ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare”. În plus, în cadrul ÎM „Direcția construcției capitale a Primăriei mun. Chișinău”, prin ordin este desemnată persoana responsabilă de înregistrarea cazurilor de influențe necorespunzătoare denunțate și asigurarea confidențialității acestora.

Totodată, 35% din Codurile de conduită ale întreprinderilor monitorizate (11) cuprind sumar unele mențiuni generale despre protecția denunțătorilor/avertizorilor, însă acestea sunt insuficiente și, în plus, trebuie racordate la noile prevederi ale cadrului normativ.

Mecanismele de protecție a denunțătorilor/avertizorilor trebuie să fie lucrative și eficiente, pentru a produce rezultatele scontate și a mobiliza angajații să raporteze ilegalitățile din cadrul întreprinderii. Rezultatele chestionării arată că 58% dintre angajați nu au încredere că vor fi protejați în cazul în care ar denunța o faptă de corupție.

Participanții din cadrul focus grupurilor, angajați ai ÎS/ÎM, de asemenea, notează că: dacă ar fi să vadă un caz de corupție, nu s-ar pune în discuție raportarea acestuia, însă ar ezita din considerentul că nu s-ar simți protejați în acest sens (participant focus grup, 4 septembrie).

Diagrama nr. 6. Încrederea angajaților că vor fi protejați în cazul denunțării faptelor de corupție

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor Chestionarelor completate de către angajații întreprinderilor (85 de respondenți).

⁹ Raportul de activitate CNA pentru anul 2019

Doar 35% dintre întreprinderile monitorizate au prevăzut în Planurile de integritate și registrele riscurilor realizarea acțiunilor de **publicare/diseminare în rândurile angajaților/clientilor** a procedurilor de integritate și anticorupție existente în întreprinderi.

În pofida acestui fapt, conform răspunsurilor din chestionare, numărul celor informați despre aceste proceduri este unul destul de mare. Astfel, 54% dintre manageri afirmă că angajații sunt informați despre procedurile existente la angajare și cel puțin anual. Pe de altă parte, 79% dintre angajații chestionați indică că au fost informați la angajare și cel puțin anual despre procedurile de integritate și anticorupție existente în întreprinderi. La interpretarea acestor rezultate este necesar de a lua în considerare că angajații sunt informați preponderent despre prevederile Codurilor de conduită existente în întreprinderi.

Educarea angajaților în domeniul integrității și anticorupție are loc prin instruirii/activități de formare organizate de către întreprinderi și participarea la seminare, conferințe, mese rotunde, forumuri, alte evenimente organizate de către autoritățile publice, ONG-uri, organizații internaționale și alte entități. Reieșind din răspunsurile furnizate în chestionare, 13% dintre angajați (răspunsurile managerilor)/19% dintre angajați (răspunsurile angajaților) au participat la instruirii/activități de formare, iar 16% dintre angajați (răspunsurile managerilor)/14% dintre angajați (răspunsurile angajaților) au participat la seminare, conferințe, mese rotunde, forumuri, alte evenimente în domeniul integrității și anticorupție.

Trebuie să remarcăm că pe paginile web ale întreprinderilor monitorizate lipsesc informații despre organizarea activităților de informare și participarea angajaților la diferite evenimente în domeniul integrității și anticorupției. La fel, din rapoartele anuale de activitate ale CNA nu este posibil de extras informații statistice despre numărul angajaților din ÎS/ÎM care ar fi participat la instruirii, campanii și alte activități în domeniul integrității și anticorupție.

5. Etica și deontologia profesională

Printre zonele de risc, incluse în Planul-model de integritate, se regăsește **lipsa normelor de conduită/cerințelor specifice de integritate profesională pentru membrii organelor de conducere, administratori și angajații ÎS/ÎM**, precum și **lipsa unei politici instituționale de sancționare a comportamentului non-integru**. Aceste lipsuri pot cauza riscuri tipice de corupție, riscul delapidării patrimoniului, riscul neraportării conflictului de interese/favoritism.

În acest sens, potrivit Planului-model de integritate, sunt necesare de a fi întreprinse următoarele acțiuni pentru prevenirea riscurilor aferente lipsei normelor de conduită și cerințelor specifice de integritate profesională:

Nr d/o	Acțiuni	Indicator de monitorizare
1.1	Aprobarea codului de conduită și informarea angajaților despre prevederile codului. În codul de conduită obligatoriu se va stabili: <ul style="list-style-type: none">regimul cadourilor;politica conflictului de interese;angajamente anticorupție, inclusiv în raport cu partenerii de afaceri (persoane terțe, antreprenori, furnizori etc.);sanctiuni disciplinare pentru încălcarea normelor;	Cod de Conduită aprobat; Sanctiuni stabilite;
1.2	Nominalizarea unui consilier/consiliu de integritate	Consilier de integritate desemnat

Dacă luăm în calcul toate cele 31 de întreprinderi monitorizate (care au Coduri de conduită și care nu au astfel de coduri), rezumăm că **35% dintre ele nu reglementează regimul cadourilor, 35% nu reglementează conflictele de interese, 32% nu reglementează sancțiunile disciplinare pentru încălcarea normelor și nici o întreprindere nu stipulează angajamente anticorupție în raport cu partenerii de afaceri.**

Marea majoritate a întreprinderilor monitorizate dispune totuși de Coduri de conduită (71%), și anume 17 ÎS și 5 ÎM analizate. Nu dispun la moment de Coduri de conduită ÎS „Moldtraselectro”, ÎS „Radiocomunicații”, ÎS Editura „Universul”, ÎS „Fabrica de sticlă din Chișinău”, ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău”, ÎM „Asociația de gospodărire a spațiilor verzi”, ÎM „Parcul urban de autobuze”, ÎM Regia „Autosalubritate”, ÎM „Rețelele electrice de iluminat ”Lumteh”.

Reieșind din răspunsurile managerilor, circa 45% dintre întreprinderi comunică tuturor angajaților Codul de conduită. Pe de altă parte, 86% dintre angajații respondenți afirmă că cunosc despre existența Codului de conduită în cadrul întreprinderii, iar 87% dintre angajați au menționat că le-a fost adus la cunoștință un astfel de Cod de conduită.

În rezultatul analizei conținutului celor 22 de Coduri de conduită existente în cadrul întreprinderilor monitorizate, constatăm următoarele:

- în 20 de Coduri de conduită sunt norme ce se referă la regimul cadourilor (excepție: ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”, ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”);
- în 20 de Coduri de conduită sunt norme referitoare la conflictul de interese (excepție: ÎM „Direcția parcurilor de cultură și odihnă”, ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”);
- în 21 de Coduri de conduită sunt mențiuni privind sancțiunile disciplinare pentru încălcarea normelor (excepție: ÎM „Direcția parcurilor de cultură și odihnă”);
- **în nici un Cod de conduită nu sunt stipulate angajamente anticorupție, inclusiv în raport cu partenerii de afaceri** (persoane terțe, antreprenori, furnizori etc.).

O parte dintre întreprinderi (10) au preluat și prevăzut norme identice celor din modelul Codului de conduită pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii, elaborat de către PNUD¹⁰. Oportun ar fi ca aceste coduri să fie ajustate la specificul fiecărei întreprinderi, nu doar să fie preluate normele generale din Codul model.

Avem un caz distinct referitor la ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”, care se conduce în activitatea sa de Codul de conduită al lucrătorului medical și al farmacistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 192/2017¹¹. Însă, acest Cod nu cuprinde un șir de prevederi importante despre integritate, inclusiv nu reglementează regimul cadourilor și conflictele de interese. În speță, este binevenit un Cod de conduită specific pentru Întreprinderea Municipală sus-menționată, care ar completa normele Codului de ramură cu norme de integritate. În plus, necesitatea unui astfel de Cod reiese și din faptul că în cadrul întreprinderii activează și angajați/specialiști din alte sfere (contabili, juriști etc.), care nu se conduc de normele Codului de conduită al lucrătorului medical și al farmacistului.

În cazul a cinci întreprinderi, Codurile de conduită au fost aprobate în anii 2012-2013, 2017, respectiv normele cuprinse în aceste coduri de conduită nu corespund în totalitate cerințelor actuale, ca urmare a adoptării legii integrității nr. 82/2017 și altor acte normative conexe domeniului integrității adoptate ulterior. Ar fi oportun de revizuit aceste Coduri de conduită cu inserarea prevederilor care să corespundă cadrului normativ național în domeniul integrității. Aceeași situație se referă la acțiunile respective din Registrul riscurilor neajustat la noile reglementări.

Acele întreprinderi care cuprind norme privind **regimul cadourilor**, preponderent se referă la primirea cadourilor de către angajații întreprinderii, ceea ce corespunde cadrului normativ, unele cuprind norme și despre interzicerea oferirii cadourilor de către întreprinderi. Este un aspect pozitiv, care ar trebui să fie preluat și dezvoltat. Or, în contextul conexiunii strânse între întreprinderi și autoritățile publice, participării în cadrul diferitor relații juridice, comerciale, achiziții, oferirea cadourilor de către angajații întreprinderii trebuie să fie reglementată și de facto interzisă.

În zece Coduri de conduită există o confuzie și ambiguitate referitoare la suma minimă a cadourilor acceptate, fiind indicat că aceasta nu trebuie să depășească 1000 de lei. Din aceste prevederi reiese că pot fi oferite multiple cadouri pe parcursul unui an în sumă care să nu depășească 1000 de lei. Însă, potrivit Hotărârii Guvernului privind regimul juridic al

¹⁰ Modelul de Cod de Conduită pentru Întreprinderile Mici și Mijlocii

¹¹ Codul de conduită al lucrătorului medical și al farmacistului

cadourilor nr. 116/2020¹², se stabilește în calitate de valoare totală admisă a cadourilor oferite din politețe sau cu prilejul acțiunilor de protocol suma maximă de 1000 de lei în decursul unui an calendaristic. În speță, este necesar de indicat expres în aceste coduri că cei 1000 de lei se referă cumulativ la un an de zile.

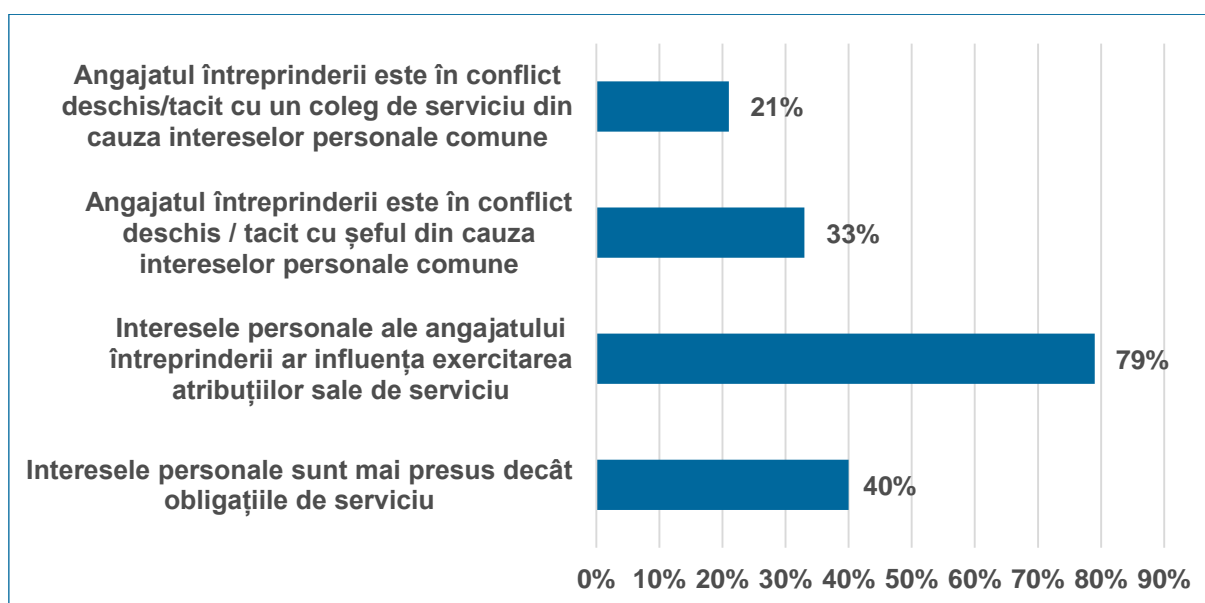
În pofida neclarităților din Codurile de conduită, circa 27% dintre angajații respondenți la chestionare au menționat că, în cazul oferirii unui cadou, l-ar accepta doar dacă valoarea acestuia nu depășește 1000 de lei (asigurându-se că nu este depășită suma maximă de 1000 de lei în decursul unui an calendaristic). În același timp, 71% au indicat că vor refuza categoric cadoul, o persoană a menționat că va accepta cadoul, iar o altă persoană a menționat că îl va accepta doar cu acordul șefului ierarhic superior.

Suplimentar, notăm nepublicarea Registrului cadourilor pe pagina web a întreprinderilor, contrar cerințelor cuprinse în art. 16 alin.(3) lit.g) din Legea integrității nr. 82/2017.

Cel mai des, politica de identificare și gestionare a **conflictului de interes** este inclusă în Codul de etică/conduită, fie într-un act intern al companiei referitor la procedurile interne privind conflictele de interes. În speță, este necesar ca conflictele de interes să fie descrise mai detaliat în Codurile de conduită (eventual alte documente), să fie înțelese și exemplificate în dependență de fiecare întreprindere și specificul său de activitate. În unele Coduri de conduită, aprobate după Codul-model, conflictele de interes sunt descrise mai bine și cu exemple.

Aceste aspecte sunt importante și din perspectiva ridicării nivelului cunoștințelor angajaților în ce privește situațiile de conflicte de interes. Rezultatele chestionării angajaților arată, pe de o parte, un număr mare de persoane cunosc ce reprezintă un conflict de interes (79%), iar pe de altă parte, mai mulți angajați sunt confuzi în ce privește situațiile reale posibile de conflicte de interes.

Diagrama nr. 7. Situațiile ce reprezintă conflicte de interes în viziunea angajaților ÎS/ÎM

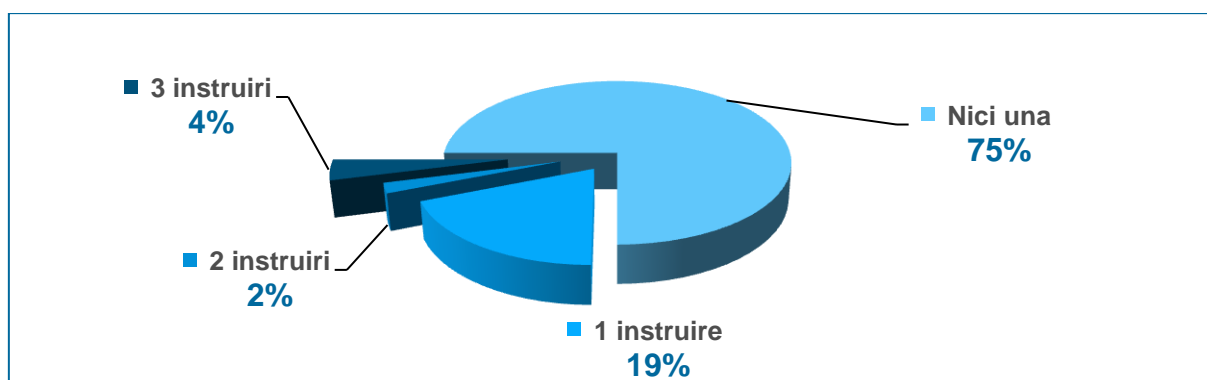
Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor Chestionarelor completate de angajații ÎS/ÎM (85 de respondenți).

¹² Hotărârea Guvernului privind regimul juridic al cadourilor nr. 116/2020

În speță, 40% dintre angajați consideră că un conflict de interese este situația în care interesele personale sunt mai presus decât obligațiile de serviciu, 33% consideră că un conflict de interese apare în situația în care angajatul întreprinderii este în conflict deschis/tacit cu șeful din cauza intereselor personale comune, iar 21% asimilează conflictul de interese cu situația în care angajatul întreprinderii este în conflict deschis/tacit cu un coleg de serviciu din cauza intereselor personale comune.

Suplimentar, conform răspunsurilor din chestionare, **doar 26% dintre angajați nu cunosc dacă conflictele de interese trebuie raportate**, fie consideră că nu este obligatoriu de raportat sau trebuie de raport doar în anumite situații.

Diagrama nr. 8. Participarea angajaților la instruiți privind gestionarea conflictelor de interese

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor Chestionarelor completate de angajații ÎS/ÎM (85 de respondenți).

Doar patru manageri de întreprinderi (13%) au menționat în chestionare că în perioada 2018-2020 angajații au participat la instruiți privind conflictele de interese organizate de către întreprindere. În același timp, 19% dintre angajații respondenți au indicat că au participat la o instruire de acest fel, 2% – la două instruiți și 4% – la trei instruiți și mai multe privind conflictele de interese. Totodată, 75% dintre angajații chestionați informează că nu au participat la nici o instruire în acest sens.

Nici un manager chestionat nu a menționat despre constatarea cazurilor de încălcare a regimului conflictelor de interese în anii 2018-2020. În schimb, 4 dintre angajații chestionați cunosc cazuri de conflicte de interese declarate (sau existente) în cadrul întreprinderii în perioada sus-indicată. Potrivit lor, în două din aceste cazuri, persoanele aflate în conflicte de interese au continuat să-și exercite atribuțiile de serviciu. Este posibil ca aceste răspunsuri să fie denaturate, deoarece, cum am menționat mai sus, o bună parte dintre angajați nu cunosc exact ce înseamnă o situație de conflict de interese.

Din rapoartele de activitate ale ANI este dificil de extras informații statistice privind cazurile de conflicte de interese constatate în privința conducerii ÎS și ÎM. În rapoartele ANI se utilizează expresia „conducători ai organizațiilor publice”, care pot fi și alte entități publice decât întreprinderi. Din informațiile plasate pe pagina web a ANI, au fost identificate 7 acte de constatare ale inspectorilor de integritate în privința respectării regimului conflictelor de interese de către conducerea ÎS și ÎM¹³, însă aceștia nu fac parte din lista întreprinderilor analizate în prezentul raport.

¹³ Acte de constatare ale inspectorilor de integritate ANI

După cum am indicat, întreprinderile nu au menționat în Codurile de conduită referitoare la **angajamentele anticorupție, inclusiv în raport cu partenerii de afaceri** (persoane terțe, antreprenori, furnizori etc.). Aceasta se explică prin faptul că nu există o claritate referitoare la semnificația angajamentelor anticorupție în raport cu partenerii de afaceri. Adesea, în Cod, fie se interzice angajaților să primească servicii, privilegii, avantaje de la clienții cu care au relații de afaceri, fie să respecte concurența loială între întreprinderile concurente.

Astfel de angajamente anticorupție se referă mai mult la inserarea în clauzele contractuale a prevederilor anticorupție, precum și angajamentele anticorupție la nivel de ramură/sector. În acest sens, în relațiile cu partenerii de afaceri, întreprinderile trebuie să includă în contractele încheiate dispoziții exprese privind combaterea corupției și eventualele consecințe pentru încălcarea acestor dispoziții (doar 5 manageri chestionați au menționat despre existența unor astfel de exemple în activitatea întreprinderilor). În plus, întreprinderile ar trebui să facă cunoscute propriile politici anticorupție potențialilor parteneri de afaceri și să evalueze dacă aceștia au programe anticorupție eficiente. În ceea ce privește angajamentele anticorupție la nivel de ramură/sector, este importantă inițierea și participarea ÎS și ÎM la inițiativele anticorupție colective sau la nivel sectorial.

Din analiza normelor cuprinse în Codurile de conduită ale întreprinderilor monitorizate, mai subliniem și faptul că nu sunt descrise procedurile de **aplicare a sancțiunilor disciplinare pentru încălcarea normelor de conduită**. În coduri sunt menționați generale, uneori cu enumerarea formelor de răspundere disciplinară. Deși întreprinderile au regulamente interne (unele disponibile pe web) și acestea conțin anumite proceduri, în unele dintre ele nu se face mențiune la survenirea sancțiunilor pentru încălcarea Codului de conduită sau a normelor de etică din întreprindere, alte prevederi (spre exemplu anticorupție). În acest sens, este oportun de inclus în Codurile de conduită, fie în regulamentele interne ale întreprinderilor, prevederi și proceduri exprese de aplicare a sancțiunilor disciplinare pentru încălcarea normelor de conduită.

Potrivit managerilor chestionați, în perioada 2018-2020 au existat încălcări ale normelor Codului de conduită în două întreprinderi monitorizate (6%). Pe de altă parte, 27% dintre angajații care au răspuns la chestionar au menționat că au cunoscut cazuri de încălcări, iar persoanele care au încălcat normele de conduită profesională au fost sancționate.

6. Procesul de achiziție

Ca urmare a problemelor și riscurilor identificate, Planul-model de integritate pentru întreprinderile fondate de către AAPC și AAPL, recomandat de către CNA, prevede următoarele acțiuni pe componenta de achiziții:

Nr d/o	Acțiuni	Indicator de monitorizare
6.1	Aprobarea procedurii privind achizițiile de mărfuri, lucrări și servicii destinate atât acoperirii necesităților, cât și asigurării bazei tehnico-materiale și formării programului de producție al întreprinderii: <ul style="list-style-type: none">• în cazul ÎM, conform Regulamentului aprobat de către fondator (art. 7, alin. (2), lit. (m) din Legea 246/2017);• în cazul ÎS, conform Regulamentului aprobat de către Guvern (art.8, alin (7), lit.(r), din Legea 246/2017;	Procedură aprobată; Grup de lucru instituit;
6.2	Publicarea Planului de achiziții și asigurarea principiului transparenței achizițiilor efectuate;	Planuri publicate pe pagina web a întreprinderii/ fondatorului
6.3	Intensificarea controlului intern la fiecare etapă de achiziție: identificarea necesităților, planificare, atribuirea contractelor și realizarea acestora.	Rapoarte prezentate conducătorului/consiliului de administrare

Ca urmare a analizei informațiilor recepționate de la ÎM și a constatărilor privind existența Planurilor de integritate în cadrul ÎM din mun. Chișinău, notăm că **o singură întreprindere (ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”) din cele 10 ÎM supuse evaluării a prevăzut acțiuni de prevenire a riscurilor aferente procesului de achiziție** (riscul manipulării procedurii de achiziție, riscul spălării de bani, riscul achizițiilor nejustificate, riscul neraportării conflictelor de interese).

Cu referire la ÎS, urmare a analizei răspunsurilor la solicitările de informație și a Planurilor de integritate, tabloul general arată că 13 din 17 ÎS (cele care dispun de Plan de integritate sau Registru al riscurilor, inclusiv cele de corupție) au prevăzut în Planul de integritate acțiuni îndreptate spre diminuarea riscurilor de corupție aferente procesului de achiziție. Celelalte 4 ÎS, deși dispun de Plan de integritate, nu au prevăzut acțiuni în acest sens (ÎS „Moldelectrica”, ÎS „Incercom”, ÎS „Portul Fluvial Ungheni”, ÎS „Calea Ferată din Moldova”).

În privința aprobării unei proceduri privind achizițiile în cadrul ÎM/ÎS, în conformitate cu prevederile legii nr.246/2017 (în continuare legea 246/2017), administratorul deține

atribuția de a realiza procedurile de achiziție a bunurilor, a lucrărilor și a serviciilor pentru necesitățile de producere și asigurare a bazei tehnico-materiale, conform regulamentului privind achiziționarea bunurilor, lucrărilor și serviciilor.¹⁴ Așadar, în cazul ÎM analizate, fondatorul (CMC) are atribuția de a aproba Regulamentul menționat. Iar, în cazul în care achizițiile sunt desfășurate cu finanțarea din bugetul municipal, ÎM va aplica legislația din domeniul achizițiilor publice.

Așadar, conform analizei rezultatelor chestionarelor aplicate managerilor ÎS/ÎM, procedura de achiziție în cadrul ÎS/ÎM se desfășoară fie prin aplicarea Legii nr. 131/2015 privind achizițiile publice și actele normative subordonate (52,4%), fie prin aplicarea Regulamentelor interne aprobate de către fondator (42,9%) sau a Regulamentelor interne aprobate de către organele de conducere (42,9%). Unele întreprinderi (ex. ÎM „EXDRUPO”, ÎM „AGSV”) menționează că aplică exclusiv Legea nr. 131/2015 și actele normative subsecvente.

ÎS „Manejul de Atletică Ușoară” menționează că, pe lângă legislația în domeniul achizițiilor publice și Regulamentul intern, se conduce și de Hotărârea ANRE nr. 24 din 26.01.2017 cu privire la aprobarea Regulamentului privind procedurile de achiziție a bunurilor, lucrărilor și serviciilor utilizate în activitatea titularilor de licență din sectoarele electroenergetic, termoenergetic, gazelor naturale și a operatorilor care furnizează serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare¹⁵.

De asemenea, o singură entitate (ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”) menționează că aplică HG nr. 351 din 10.06.2020 pentru aprobarea Regulamentului privind achiziționarea bunurilor, lucrărilor și serviciilor la întreprinderea de stat, aprobată recent. Subliniem că prevederile regulamentului, obligatorii în cazul ÎS, sunt cu titlu de recomandare pentru AAPL, în vederea asigurării transparenței procedurilor de achiziție la ÎM în care își exercită funcția de fondator.

Conform prevederilor Legii nr. 246/2017, una dintre atribuțiile administratorului ÎS/ÎM este publicarea planului de achiziție și asigurarea respectării principiului transparenței procedurilor de achiziție a bunurilor, a lucrărilor și a serviciilor destinate atât acoperirii necesităților, cât și asigurării bazei tehnico-materiale și formării programului de producție al întreprinderii.¹⁶

Urmare a analizei paginilor web a celor 10 ÎM, remarcăm că transparența procesului de achiziție este una redusă, în special la etapa monitorizării contractelor de achiziție. Astfel, doar 2 din cele 10 ÎM au publicat pe pagina web informații/rapoarte privind executarea contractelor de achiziție (ÎM „Combinatul Servicii Funerare”¹⁷ și ÎS „EXDRUPO”). Pozitiv se apreciază practica ÎS „EXDRUPO”, care asigură publicarea pe pagina web atât a Rapoartelor trimestriale, semestriale și anuale privind executarea contractelor de achiziții, cât și a Dărilor de seamă privind contractele de achiziții de valoare mică (pentru anul 2019)¹⁸.

La etapa de planificare a achizițiilor, nivelul de transparență este puțin mai înalt. Astfel, 7 din cele 10 ÎM au asigurat publicarea Planului anual de achiziții pentru anul 2020. Doar 4 din cele 10 ÎM au disponibile pe pagina web Planurile anuale de achiziții din ultimii 2-4 ani (2017-2020): ÎM „Combinatul Servicii Funerare”, ÎM Regia „Autosalubritate”, ÎM „EXDRUPO” și ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”. Iar ÎM „Direcția

¹⁴ Legea 246/2017, art. 9, alin. (1), lit. q) - https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115474&lang=ro

¹⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99127&lang=ro

¹⁶ Legea 246/2017, art. 9, alin. (1), lit. p) - https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115474&lang=ro

¹⁷ <http://serviciifunerare.md/achizitii-publice/rapoarte-de-monitorizare-a-contractelor-de-achizitii-publice/>

¹⁸ <http://exdrupo.md/rapoarte/>

construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău” are publicat pe pagina web doar Planul de achiziții din anul 2017.

În ceea ce privește situația ÎS, constatăm că **13 din cele 21 de întreprinderi (61,9%) și-au stabilit acțiuni de prevenire și diminuare a riscurilor de corupție aferente procesului de achiziție**. Dintre acestea, 12 ÎS au acțiuni în Planul de integritate, iar ÎS „Poșta Moldovei” a prevăzut acțiuni de diminuare a riscurilor în Registrul riscurilor. Suplimentar, menționăm că 5 ÎS din cele 21 nu dispun de un Plan de integritate în care ar fi prevăzute nemijlocit astfel de acțiuni. Totodată, 4 ÎS, deși dispun de Plan de integritate, nu au prevăzut expres acțiuni de prevenire și atenuare a riscurilor de corupție din procesul de achiziție (ÎS „Moldelectrica”, ÎS „Incercom”, ÎS „Portul Fluvial Ungheni”, ÎS „Calea Ferată din Moldova”).

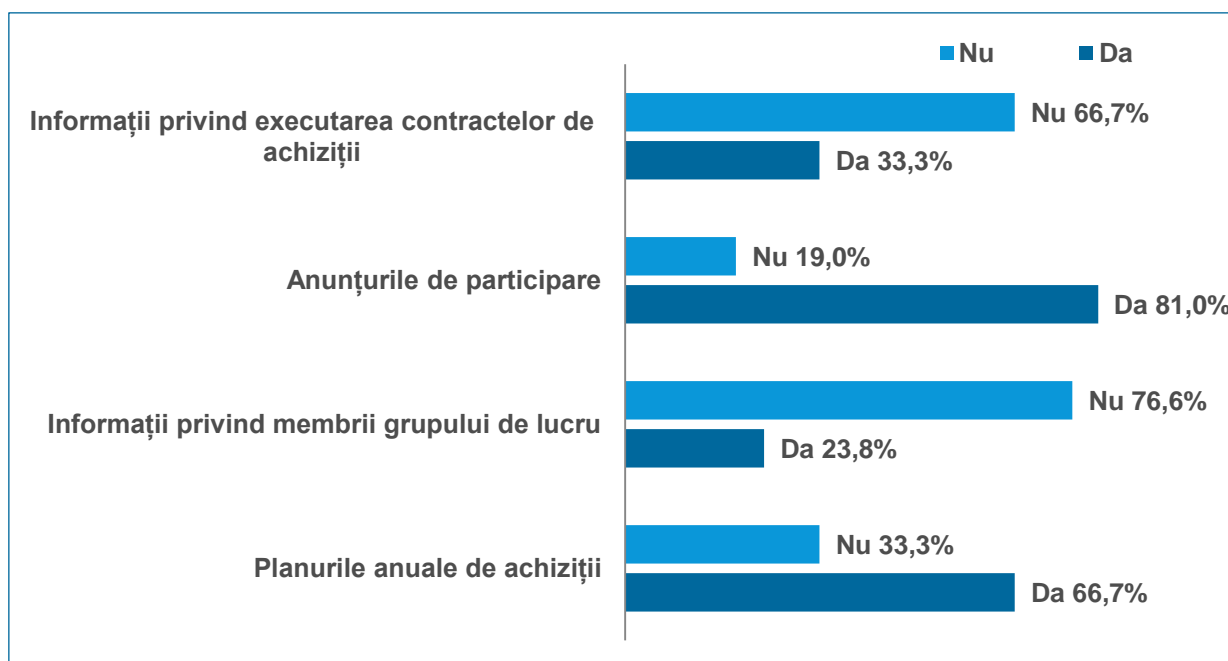
Cu referire la asigurarea transparenței în procesul de achiziție, analiza paginilor web a ÎS ce dispun de pagină web (16 din 21 ÎS) relevă că **doar 4 ÎS au publicat Planurile anuale de achiziții pentru ultimii 3 ani – 2018, 2019, 2020** (ÎS „Moldelectrica”, ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare”, ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”, ÎS Editura de Imprimare „Statistica”). Unele întreprinderi au publicat pe pagina web doar Planul pentru anul 2020 (ÎS „MOLDATSA”, ÎS „Calea Ferată din Moldova”, ÎS Fabrica de sticlă din Chișinău). În ceea ce privește asigurarea transparenței achizițiilor la etapa de contractare, constatăm că **o singură întreprindere din cele 21 analizate a publicat pe pagina web rapoarte privind monitorizarea executării contractelor de achiziții – ÎS Administrația de Stat a Drumurilor**. De menționat, că ÎS „Manejul de Atletică Ușoară” susține că, pe parcursul anului 2019, întreprinderea nu a desfășurat proceduri de achiziții publice, cu excepția unui singur contract de valoare mică. Iar, pentru anul 2020, nu sunt planificate achiziții publice.

Conform Raportului final privind implementarea Planului de integritate al Primăriei mun. Chișinău pentru anii 2017-2018¹⁹, subdiviziunile structurale și entitățile economice ale administrației publice din mun. Chișinău au elaborat și au aprobat ordine pe interiorul instituției „Cu privire la crearea și modul de activitate a grupului de lucru pentru achiziții publice” prin care au fost stabilite funcții și obligații concrete pentru membrii grupurilor de lucru în conformitate cu Legea nr. 131/2015 privind achizițiile publice și HG nr. 667/2016 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea grupului de lucru pentru achiziții publice. Deși acțiunea este calificată ca fiind realizată, nu este stipulat concret care ÎM a implementat această acțiune.

Rezultatele chestionării managerilor ÎS/ÎM indică asupra faptului că nu în toate cazurile organele de conducere ale ÎS/ÎM asigură o transparență sporită în procesul de achiziție. Astfel, 66,7% dintre managerii chestionați susțin că au asigurat transparența prin publicarea planurilor anuale de achiziții pe pagina web a întreprinderii sau a fondatorului. În ceea ce privește componența grupului de lucru pentru achiziții, doar 23,8% dintre întreprinderi au publicat pe pagina web informații despre membrii grupului de lucru. Similar, doar o treime (33,3%) au publicat pe pagina web informații despre contractele de achiziții. Iar, 20% dintre întreprinderi susțin că nu au publicat nicio informație din cele menționate mai sus (ex. ÎM „Direcția parcurilor, cultură și odihnă”).

¹⁹ <https://www.chisinau.md/lib.php?l=ro&idc=981>

Diagrama nr. 9. Asigurarea transparenței procedurilor de achiziție prin publicarea pe pagina web a informațiilor de către ÎS/ÎM

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării managerilor ÎS/ÎM (21 de respondenți).

Cu referire la transparența procesului de achiziție, menționăm că la începutul anului curent, CMC a aprobat Decizia nr. 2/2 din 06 februarie 2020 cu privire la efectuarea achizițiilor publice, prin intermediul sistemului de achiziții publice electronice MTender²⁰. Decizia respectivă prevede că întreprinderile municipale vor efectua toate achizițiile publice prin intermediul sistemului de achiziții publice electronice MTender, inclusiv achizițiile în valoare de până la 200.000 de lei (fără TVA) pentru bunuri și servicii și 250.000 de lei (fără TVA) – pentru lucrări. Totodată, achizițiile a căror valoare nu depășește 80.000 de lei (fără TVA), pot fi desfășurate fără utilizarea sistemului electronic.

Rezultatele analizei chestionării managerilor ÎS/ÎM²¹ relevă că **o treime (33,3%) dintre ÎS și ÎM nu au utilizat sistemul electronic de achiziții MTender²²** pentru propriile proceduri de achiziție. De subliniat că 14,3% dintre managerii participanți la chestionare menționează că în perioada 2018-2020 nu au desfășurat nicio procedură de atribuire a contractelor de achiziții.

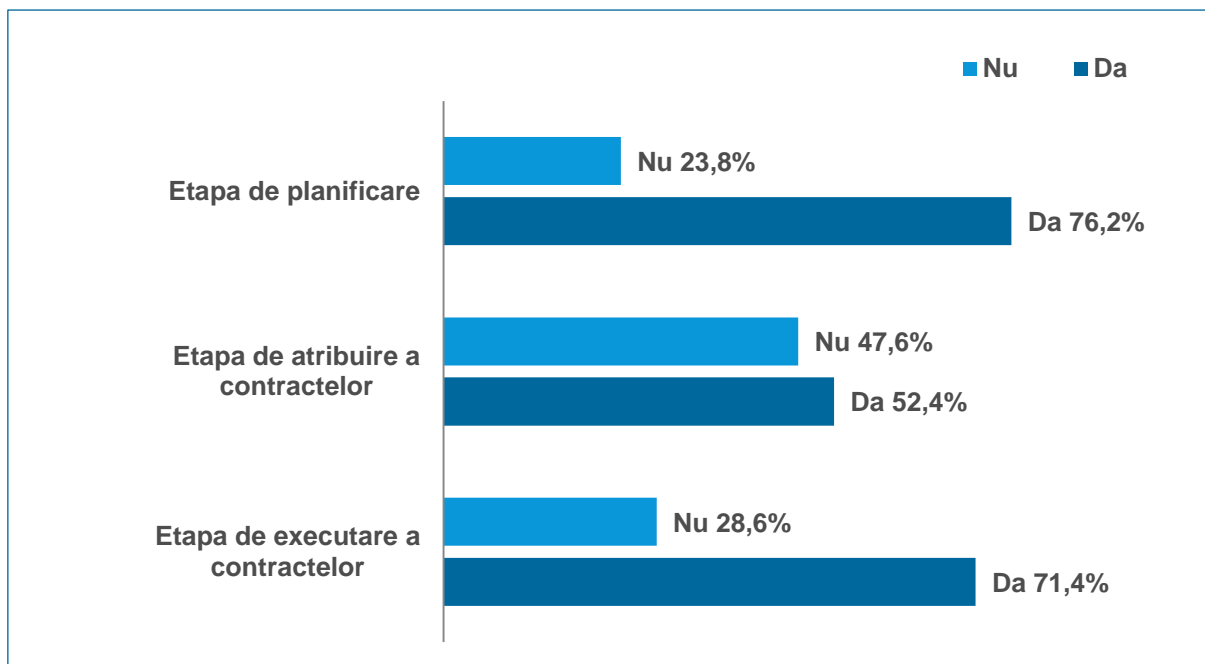
În ceea ce privește întreprinderea măsurilor de control intern la fiecare etapă a procesului de achiziție, analiza rezultatelor chestionării atestă că: etapa de planificare a fost supusă controlului în cazul a 76,2% dintre ÎS/ÎM, etapa de atribuire a contractului a fost supusă controlului în cazul a 52,4% dintre ÎS/ÎM participante la sondaj, iar etapa de executare a contractelor – în cazul a 71,4% dintre întreprinderi. Iar 4,8% dintre managerii participanți la chestionare susțin că măsurile de control intern în procesul de achiziție lipsesc în cadrul întreprinderii.

²⁰ <https://www.chisinau.md/doct.php?l=ro&idc=408&id=28453&t=/Consiliul/Activitatea-Consiliului/Decizii-CMC/Decizia-nr-22-din-06-februarie-2020-Cu-privire-la-efectuarea-achizitiilor-publice-prin-intermediul-sistemului-de-achizitii-publice-electronice-MTender>

²¹ Chestionar realizat cu participarea a 21 de manageri din cadrul ÎS și ÎM

²² Sistemul electronic de achiziții MTender (www.mtender.gov.md) poate fi utilizat nu doar pentru desfășurarea achizițiilor publice, dar și de către orice entitate în scopul asigurării transparenței procesului de achiziție

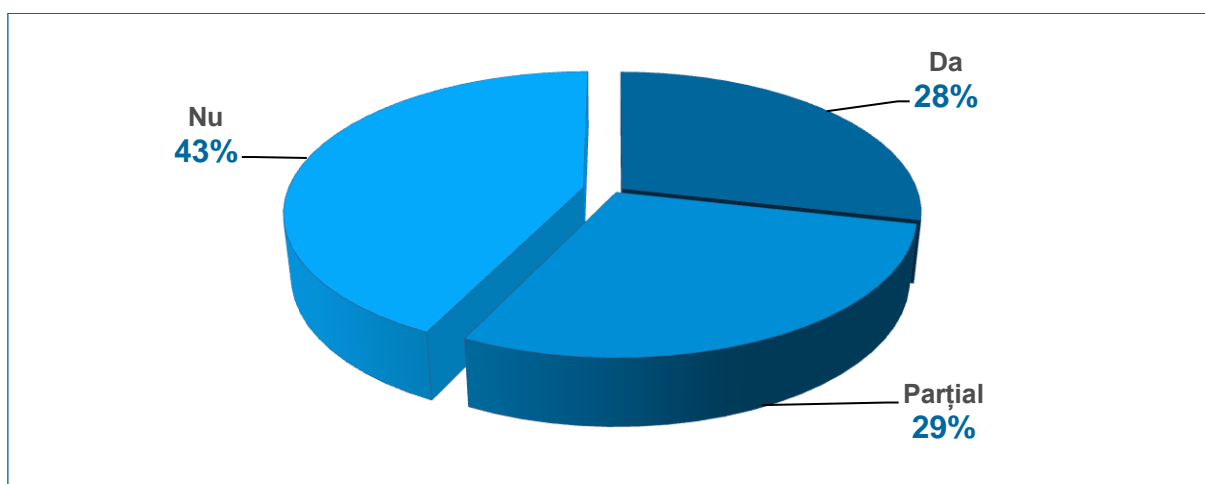
Diagrama nr. 10. Aplicarea controlului intern în procesul de achiziție

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării managerilor ÎS/ÎM (21 de respondenți).

Drept urmare a aplicării măsurilor de control intern a procesului de achiziție, sunt elaborate rapoarte care necesită a fi prezentate conducătorului/consiliului de administrare. Analiza chestionarelor aplicate managerilor ÎS/ÎM arată că doar în cazul a 28,6% dintre întreprinderi (sau 6 din 21 de întreprinderi) au prezentat astfel de rapoarte către consiliului de administrare/conducător (vezi tabelul de mai jos). Iar, în cazul a 42,9% dintre ÎS/ÎM (sau 9 din 21 de întreprinderi), ca urmare a efectuării controlului intern în procesul de achiziție, nu au fost prezentate rapoarte conducătorului/consiliului de administrație.

Diagrama nr. 11. Prezentarea rapoartelor privind controlul intern către consiliul de administrație

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării managerilor ÎS/ÎM (21 de respondenți).

Constatări finale privind procesul de achiziție:

În concluzie, procesul de achiziție din cadrul ÎS/ÎM este afectat negativ pe următoarele probleme:

- planificare necorespunzătoare în raport cu necesitățile întreprinderii;
- lipsa transparenței procesului de achiziție, mai acută la etapa executării contractelor;
- lipsa aplicării măsurilor de control intern în procesul de achiziție și neraportarea către Consiliul de administrație;
- lipsa de monitorizare a executării contractelor de achiziție atribuite;
- lipsă de control asupra procedurilor de achiziții planificate și desfășurate;

Aceste probleme comportă următoarele riscuri de corupție în procesul de achiziție: riscul dezinformării operatorilor economici; favorizarea unor operatori economici; executare necorespunzătoare a obligațiilor de către membrii grupului de lucru; conflicte de interese; coruperea membrilor grupului de lucru; executare necalitativă a contractelor; promovarea unor interese personale ori interese de grup și tănuirea acestora. Toate acestea generează ineficiență în utilizarea resurselor financiare ale întreprinderilor, afectând negativ situația bugetar-fiscală, fapt demonstrat și de indicatorii economico-financiari.

7. Gestionarea patrimoniului

Planul-model de integritate pentru întreprinderile fondate de către AAPC și AAPL prevede 3 acțiuni în scopul asigurării gestionării conforme a patrimoniului și prevenirii/atenuării riscului deturnării activelor:

Nr d/o	Acțiuni	Indicator de monitorizare
7.1	Întreprinderea măsurilor necesare în vederea asigurării integrității și folosirii eficiente a bunurilor întreprinderii;	Reglementări stabilite și aduse la cunoștință angajaților sub semnătură;
7.2	Asigurarea inventarierii integrale a activelor și înregistrării conforme în evidența contabilă a patrimoniului real deținut, inclusiv evaluarea terenurilor primite în gestiune și asigurarea contabilizării conforme a acestora;	Contabilizarea integrală a patrimoniului;
7.3	Asigurarea înregistrării în registrul cadastral a dreptului de proprietate asupra bunurilor imobile transmise în gestiune întreprinderilor	Înregistrate integral bunurile transmise în gestiune întreprinderilor

În conformitate cu prevederile legii 246/2017, **întreprinderea de stat/municipală este obligată să utilizeze rațional și eficient bunurile de care dispune și să asigure integritatea lor.**²³ Aceeași lege prevede că administratorul ÎS/ÎM este obligat să asigure **integritatea, folosirea eficientă și dezvoltarea bunurilor întreprinderii**²⁴; iar Consiliul de administrație **întreprinde măsuri pentru asigurarea integrității și folosirii eficiente a bunurilor întreprinderii, inclusiv adoptă decizii privind oportunitatea comercializării sau dării în locațiune/arendă sau comodat a activelor neutilizate ale întreprinderii, privind oportunitatea casării bunurilor raportate la mijloacele fixe, a gajării bunurilor pentru obținerea creditelor bancare, a acordării sponsorizării.**²⁵

Ca urmare a analizei informațiilor recepționate de la ÎM și a constatărilor privind existența Planurilor de integritate în cadrul ÎM din mun. Chișinău, notăm că unica întreprindere (ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”) din cele 10 ÎM supuse evaluării deține un Plan de integritate și a prevăzut acțiuni de prevenire a **riscului deturnării activelor și riscului delapidării patrimoniului/bunurilor materiale**. Acțiunile prevăzute în Planul de integritate al ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău” corespund Planului-model de integritate recomandat de către CNA.

În ceea ce privește ÎS, notăm că doar jumătate (11 din 21 ÎS supuse evaluării) au prevăzut în Planul de integritate acțiuni de prevenire și atenuare a riscurilor aferente gestionării patrimoniului. Unele întreprinderi (6 ÎS din cele 17 ÎS care dispun de Plan) nu au prevăzut acțiuni de prevenire a riscurilor aferente procesului de gestionare a patrimoniului public,

²³ Legea 246/2017, art. 3, alin. (4).

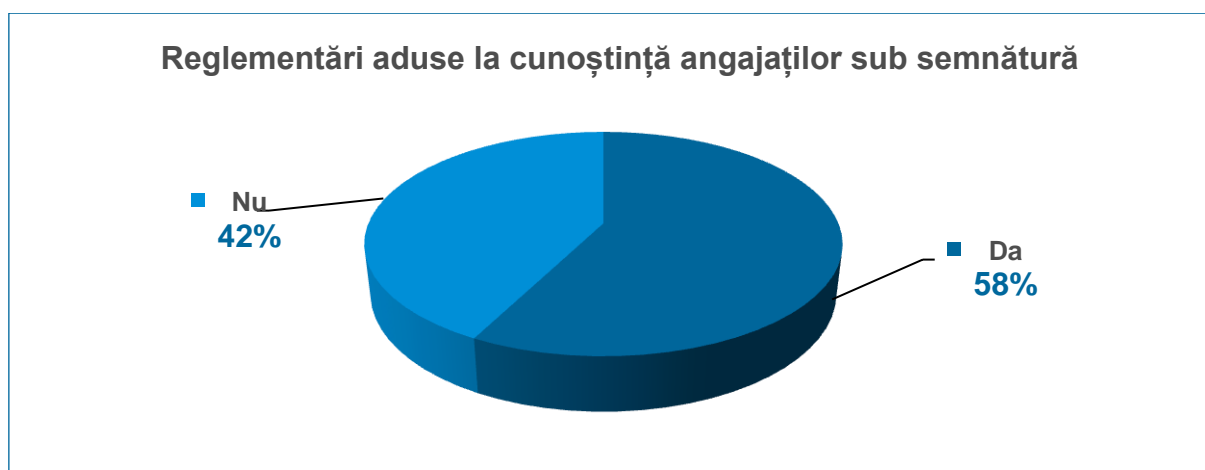
²⁴ Legea 246/2017, art.9, alin. (1), lit. m)

²⁵ Legea 246/2017, art. 8., alin. (7), lit. f).

deși dispun de Plan de integritate (ÎS „Moldelectrica”, ÎS „Incercom”, ÎS „Centrul Republican pentru Ameliorarea și Reproducția Animalelor”, ÎS „Poșta Moldovei”, ÎS „Portul Fluvial Ungheni”, ÎS „Calea Ferată din Moldova”).

În rezultatul chestionării angajaților ÎS/ÎM, remarcăm că nu tuturor angajaților le-a fost adus la cunoștință sub semnătură reglementările/actele interne ale întreprinderilor cu privire la asigurarea integrității și gestionării eficiente a bunurilor întreprinderilor. Astfel, 42,4% dintre angajații participanți la sondaj susțin că nu le-au fost aduse la cunoștință respectivele reglementări.

Diagrama nr. 12. Acte interne ale întreprinderii cu reglementări privind asigurarea integrității și gestionării eficiente a bunurilor întreprinderii aduse la cunoștință angajaților sub semnătură

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării angajaților ÎS/ÎM (85 de respondenți).

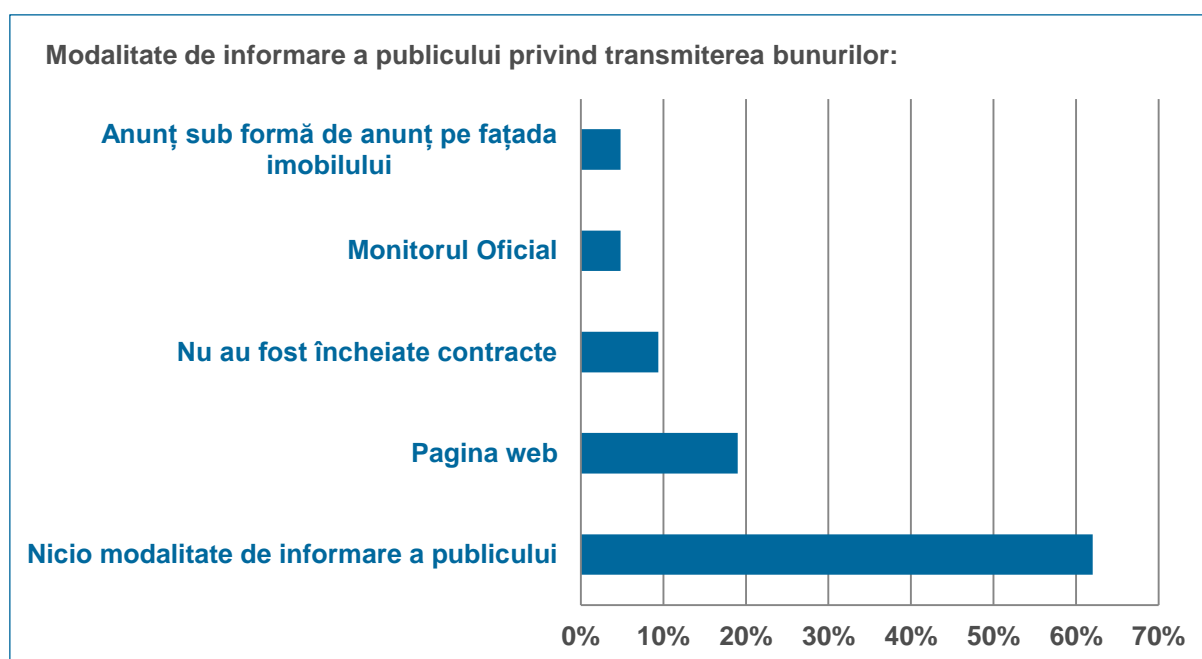
Totodată, angajații s-au expus asupra măsurilor pentru asigurarea integrității și folosirii eficiente a bunurilor întreprinderii, despre care cunosc că ar fi implementate în cadrul întreprinderii. Astfel, marea majoritate a respondenților susțin că în cadrul ÎS și ÎM este realizată inventarierea anuală a bunurilor patrimoniale. Alte măsuri enunțate de către angajații ÎS/ÎM vizează:

- Gestionarea bunurilor de persoane cu contracte de răspundere materială;
- Inventarierea anuală a patrimoniului;
- Inventarierea, evaluarea și înregistrarea cadastrală a bunurilor imobile;
- Numirea persoanelor responsabile pentru recepționarea, păstrarea și eliberarea bunurilor;
- Stabilirea normelor de consum a bunurilor;
- Asigurarea pazei și protecției patrimoniului;
- Supravegherea video;
- Controale inopinate;
- Control intern privind utilizarea conformă a bunurilor întreprinderii;
- Evidența strictă a bunurilor întreprinderii, cu organizarea inventarierii anuale și auditului;

- Instituirea Grupului de lucru pentru elaborarea, actualizarea și monitorizarea implementării actelor normative interne pentru prevenirea și înlăturarea riscurilor de corupție;
- Monitorizarea stării bunurilor, reparații regulate (ex. a clădirilor degradate);
- Elaborarea regulamentelor și normativelor de utilizare eficientă a bunurilor;
- Emiterea Ordinului privind reglementarea utilizării proprietății întreprinderii prin care angajații sunt familiarizați despre utilizarea efectivă, utilă, economicoasă și responsabilă a proprietății întreprinderii;
- Instalarea GPS la parcul de automobile;
- Încheierea contractelor de răspundere materială cu responsabilii;
- Dotarea tehnică transparentă a cabinetelor de stomatologie microscopică;
- Întocmirea semestrială a dărilor de seamă cu referire la bunurile întreprinderii către fondator;
- Înregistrarea în Registrul bunurilor imobile și informarea permanentă a fondatorului despre integritatea bunurilor gestionate.

În ceea ce privește transmiterea bunurilor (încăperi, terenuri) în locațiune/arendă sau comodat, mai mult de jumătate dintre managerii respondenți la chestionar (52,4%) susțin că întreprinderea a înregistrat în perioada 2019-2020 contracte de transmitere a bunurilor în locațiune/arendă sau comodat. Cu toate acestea, **mai mult de jumătate dintre managerii chestionați (64% sau 13 din 21 de întreprinderi) susțin că informațiile (ofertele, rezultatele etc.) despre transmiterea bunurilor întreprinderii nu au fost aduse la cunoștința publicului.** În același timp, doar în cazul a 4 întreprinderi din 21 (19%) astfel de informații au fost publicate pe pagina web.

Diagrama nr. 13. Publicarea informațiilor privind transmiterea în locațiune/arendă sau comodat a bunurilor întreprinderii

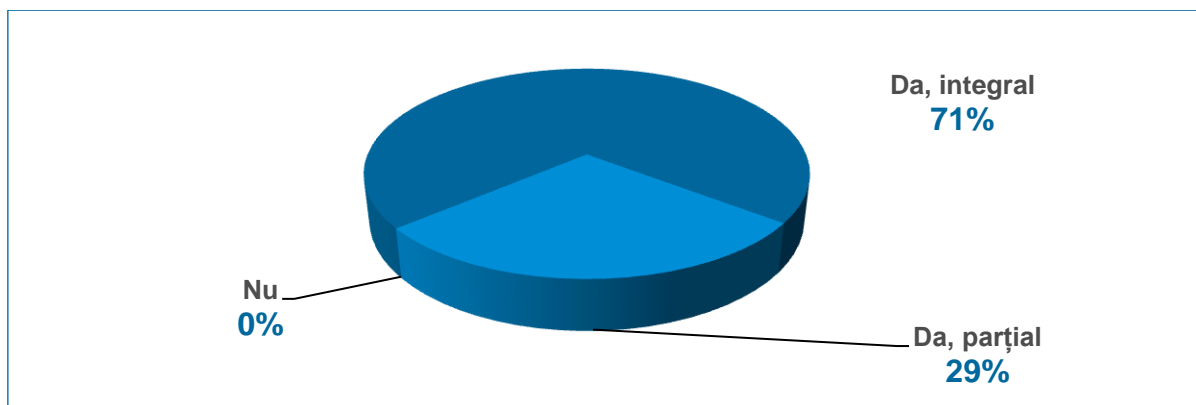

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării managerilor ÎS/ÎM (21 de respondenți).

Cu referire la gestionarea patrimoniului ÎS și ÎM, urmare a chestionării managerilor întreprinderii, constatăm că 14,3% dintre participanții la sondaj susțin că în perioada anilor 2018-2020 au avut procese de înstrăinare (comercializare) a activelor din patrimoniul neutilizat al întreprinderii. Ceilalți, 85,7% nu au înstrăinat (comercializat) active din patrimoniul neutilizat al întreprinderii. Suplimentar, notăm că, în conformitate cu datele din Registrul Patrimoniului Public al APP (la situația din 01.01.2020), suprafața imobilelor transmisă în locațiune/comodat de către cele 10 ÎM din mun. Chișinău supuse evaluării constituie 4.282,18 m.p. În cazul ÎS, se atestă că la situația din 01.01.2020, suprafața imobilelor transmisă în locațiune/comodat de către cele 21 de întreprinderi evaluate constituie 71.710,04 m.p.

În ceea ce privește înregistrarea în registrul cadastral a dreptului de proprietate asupra bunurilor imobile transmise în gestiune ÎS și ÎM, constatăm că majoritatea (71,4%) din cele 21 de întreprinderi chestionate susțin că bunurile imobile au fost înregistrate integral în Registrul bunurilor imobile. Cu toate acestea, 28,6% dintre întreprinderi au asigurat doar parțial înregistrarea bunurilor imobile.

Diagrama nr. 14. Înregistrarea bunurilor imobile în Registrul bunurilor imobile

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării managerilor ÎS/ÎM (21 de respondenți).

Cu referire la inventarierea patrimoniului, menționăm că inventarierea anuală a patrimoniului municipal este obligatorie conform prevederilor cadrului legal²⁶. Pe de altă parte, cadrul normativ la nivel de mun. Chișinău nu stabilește expres entitatea responsabilă de efectuarea inventarierii patrimoniului municipal. Or, constatările Raportului de audit al Curții de Conturi asupra raportului financiar al mun. Chișinău pentru anul 2017²⁷ relevă că la nivel municipal, nu s-a efectuat inventarierea patrimoniului transmis ÎM. Prin urmare, lipsa unei inventarieri a activelor favorizează apariția riscului înalt de deturnare a activelor mun. Chișinău.

Constatări privind gestionarea patrimoniului:

- În cazul a o bună parte dintre angajații ÎS/ÎM (42,0%) nu le-a fost adus la cunoștință sub semnătură reglementările/actele interne ale întreprinderilor cu privire la asigurarea integrității și gestionării eficiente a bunurilor întreprinderilor;

²⁶ Art. 24 alin.(1) și alin.(2) din *Legea contabilității nr. 113-XVI din 27.04.2007* și art. 11 alin. (3) din *Legea privind administrarea și deetatizarea proprietății publice nr. 121 din 04.05.2007*.

²⁷ *Hotărârea nr. 94 din 17.12.2018 cu privire la Raportul auditului asupra raportului financiar al municipiului Chișinău pe anul 2017* (www.ccrm.md)

- Doar o treime din întreprinderile chestionate (29,0%) au asigurat doar parțial înregistrarea în Registrul bunurilor imobile a dreptului de proprietate asupra bunurilor imobile transmise în gestiunea lor;
- Aproape jumătate din întreprinderile chestionate (47,6%) nu au adus la cunoștință publicului informațiile (ofertele, rezultatele, alte informații) privind transmiterea în locațiune/arendă sau comodat a bunurilor întreprinderii;
- ÎS și ÎM supuse evaluării nu au întreprins suficiente măsuri în vederea asigurării integrității și valorificării eficiente a bunurilor întreprinderii.

Prin urmare, în procesul de gestionare și administrare a patrimoniului ÎS/ÎM, **problemele constatate presupun un risc înalt al deturnării activelor și delapidării bunurilor materiale.**

8. Sisteme de control și managementul riscurilor

Planul-model de integritate pentru întreprinderile fondate de către AAPC și AAPL prevede 2 acțiuni cu referire la implementarea sistemului de control intern și managementul riscurilor:

Nr d/o	Acțiuni	Indicator de monitorizare
5.1	Implementarea unui sistem eficient de control intern (suportul metodologic va fi solicitat de la fondator)/ Instituirea tuturor elementelor controlului de gestiune, cu accent pe consolidarea disciplinei financiare și asigurarea integrității activelor;	Toate politicile și procedurile aprobate/revizuite, în vederea asigurării eficiente a activității economice, integrității activelor, informațiilor financiare credibile;
5.2	Documentarea riscurilor, inclusiv a riscurilor de fraudă și corupție	<ul style="list-style-type: none">• Registru al riscurilor elaborat;• Măsuri de diminuare a riscurilor stabilite

Ca urmare a analizei informațiilor recepționate de la ÎM și a constatărilor privind existența Planurilor de integritate în cadrul ÎM din mun. Chișinău, notăm că **o singură întreprindere** (în speță, ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”) **din cele 10 ÎM supuse evaluării, care deține un Plan de integritate, a prevăzut acțiuni de prevenire a riscurilor, precum ar fi: *implementarea unui sistem de control intern eficient; instituirea tuturor elementelor controlului de gestiune, cu accent pe consolidarea disciplinei financiare; precum și documentarea tuturor riscurilor, inclusiv cele corupție.***

Sinteza răspunsurilor și Planurilor de integritate ale ÎS supuse evaluării relevă că puțin peste jumătate dintre ÎS (57,14% sau 12 din cele 21 ÎS) au prevăzut în Planul de integritate acțiuni de prevenire și diminuare a riscurilor de corupție. Suplimentar, ÎS „CRARA” are în Planul de integritate doar acțiuni ce vizează documentarea tuturor riscurilor, inclusiv cele de fraudă și corupție. Unele întreprinderi, deși dispun de un Plan de integritate, nu au prevăzut acțiuni de prevenire a riscurilor care să vizeze sistemul de control intern sau documentarea riscurilor de corupție (ÎS „Moldelectrica”, ÎS „Incercom”, ÎS „Portul Fluvial Ungheni”, ÎS „Calea Ferată din Moldova”).

Analiza răspunsurilor la solicitările de informație de la cele 10 ÎM din mun. Chișinău relevă că **doar jumătate dintre ÎM supuse evaluării (5 din 10 ÎM) dispun de Registru al riscurilor, inclusiv de corupție.** Totuși, doar o întreprindere (ÎS „Combinatul Servicii Funerare”) a anexat copia Registrului riscurilor de corupție, aprobat în decembrie 2017, care, de altfel, este disponibil și pe pagina web a întreprinderii.²⁸ Celelalte 4 întreprinderi (ÎM „Direcția Construcții Capitale”, ÎM „Asociația de Gospodărire a Spațiilor Verzi”, ÎM „Regia transport electric” și ÎM „Centrul Municipal) susțin că dispun de Registru al riscurilor, însă documentul nu a fost anexat la scrisoare. Iar cu referire la situația ÎS,

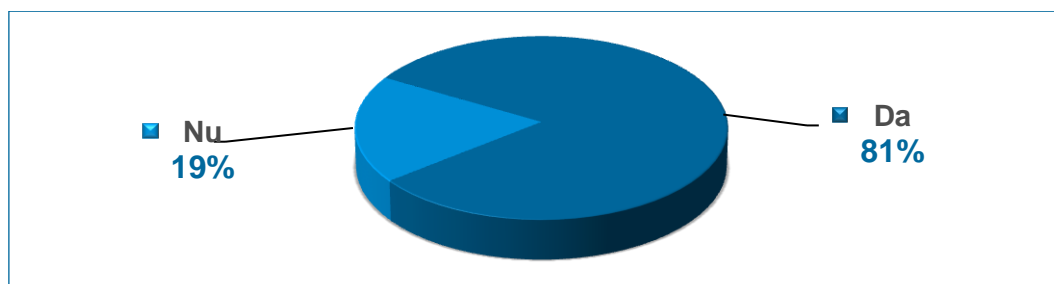
²⁸ <http://serviciifunerare.md/registru-riscurilor-csf/>

rezultatele evaluării arată că **doar o treime (33,3%) sau 7 din 21 ÎS supuse evaluării dispun de Registru al riscurilor**, în scopul documentării și prevenirii riscurilor, inclusiv cele de fraudă și corupție.

Analiza rezultatelor chestionării managerilor ÎS și ÎM (21 de respondenți) relevă că fiecare a cincea ÎS/ÎM nu are implementat un sistem de control intern. Respectiv, 81,0% dintre întreprinderi au implementat un sistem de control intern. Totuși, rezultatele chestionării relevă că procesele de activitate sunt documentate în cadrul tuturor întreprinderilor chestionate (21 ÎS/ÎM).

În ceea ce privește ținerea și asigurarea completării Registrului de riscuri, situația se prezintă diferit de la caz la caz. Astfel, în urma analizei rezultatelor chestionării, notăm că, de regulă, responsabili de ținerea și completarea Registrelor de riscuri în cadrul ÎS/ÎM sunt: serviciul managementul calității, managerii de subdiviziuni, vicedirectorul, secția/serviciul juridică juridic, juristul întreprinderii, administratorul, comisia de negocieri, serviciul juridic și financiar, grupul de lucru pentru achiziții.

Diagrama nr. 15. Implementarea sistemului de control intern în cadrul ÎS/ÎM

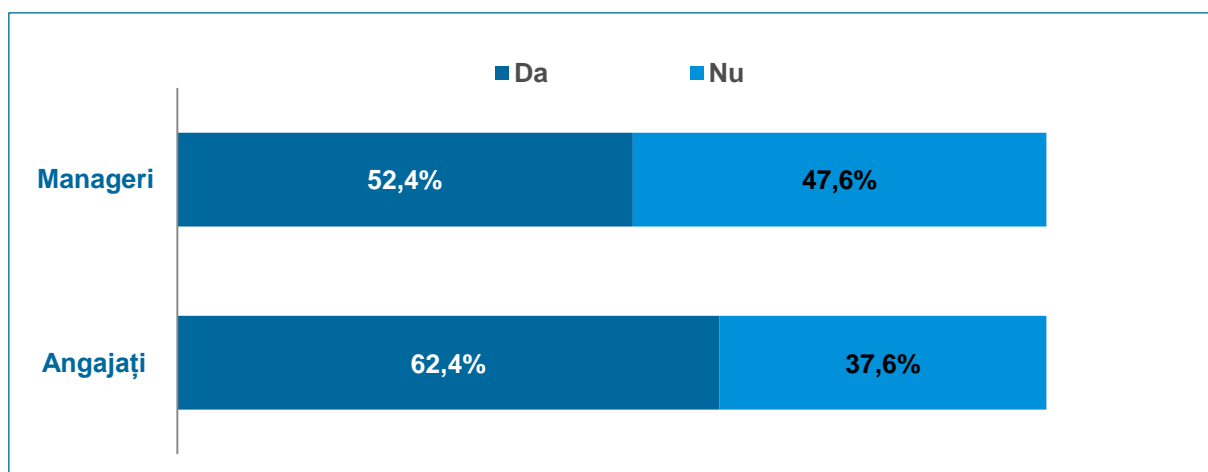

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării managerilor ÎS/ÎM (21 de respondenți).

În percepția managerilor ÎS/ÎM (rezultatele chestionării a 21 de manageri din cadrul ÎS/ÎM), **cele mai grave riscuri care pot afecta negativ activitatea și integritatea întreprinderilor** sunt:

- Riscul influenței actorilor externi la trucarea licitațiilor;
- Riscul implicării forțate a angajaților întreprinderii în vederea oferirii donațiilor către partidele politice;
- Riscul falsului în acte publice/contabile;
- Riscul implicării administrației și a angajaților întreprinderii de către fondator/alți agenți publici în diferite acțiuni/tranzacții ilegale;
- Riscul solicitării de mită de către terțe persoane, inclusiv agenți publici/factori de decizie din cadrul autorităților publice și alte pretenții ale acestora pentru beneficierea de anumite avantaje economice ale întreprinderii;
- Riscul conflictului de interese la contractarea de bunuri, lucrări și servicii;
- Riscul achiziției de bunuri/servicii/lucrări nejustificate/inutile;
- Riscul delapidării patrimoniului/deturnării activelor întreprinderii.

Diagrama nr. 16. Existența Registrului de riscuri, inclusiv riscurile de fraudă și corupție (manageri ÎS/ÎM versus angajați ÎS/ÎM)

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării managerilor ÎS/ÎM (21 de respondenți) și angajaților ÎS/ÎM (85 de respondenți).

În concluzie, constatăm următoarele cu privire la implementarea sistemelor de control intern și elaborarea Registrelor de riscuri, inclusiv de fraudă și corupție:

- Fiecare a cincea ÎS/ÎM nu are implementat un sistem de control intern (rezultatele chestionării relevă că 81,0% din ÎS/ÎM au implementat un sistem de control intern);
- Administratorii a jumătate din ÎS și 2/3 din ÎM supuse evaluării nu au implementat managementul riscurilor în cadrul întreprinderilor, nefiind respectiv asigurată documentarea riscurilor, inclusiv cele de fraudă și corupție și nu s-au întreprins măsuri pentru prevenirea și diminuarea riscurilor.

9. Gestionarea informației de serviciu/confidențiale

Planul-model de integritate pentru întreprinderile fondate de către AAPC și AAPL prevede 3 acțiuni pe componenta de gestionare a informației de serviciu/confidențiale, după cum urmează:

Nr d/o	Acțiuni	Indicator de monitorizare
3.1	Adoptarea prin act intern a unei proceduri uniformizate privind gestionarea informației de serviciu;	Procedură/regulament aprobat
3.2	Adoptarea prin act intern a regulamentului cu privire la utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal; Înregistrarea, după caz, ca utilizator la Centrul pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal (CPDCP);	
3.3	Instruirea persoanelor responsabile	N/A

Lipsa reglementărilor specifice pentru administrarea informației de serviciu/confidențiale și lipsa prevederilor departamentale cu privire la utilizarea datelor cu caracter personal reprezintă zone de risc, incluse în Planul-model de integritate. Aceste lipsuri pot cauza riscul divulgării secretelor comerciale, riscul scurgerii informațiilor cu accesibilitate limitată, riscul divulgării informațiilor cu caracter personal.

În rezultatul analizei Planurilor de integritate și a Registrelor riscurilor, constatăm că 45% dintre întreprinderile monitorizate și-au trasat ca prioritate **adoptarea prin act intern a unei proceduri uniformizate privind gestionarea informației de serviciu**, iar 48% au indicat necesitatea de **adoptare prin act intern a regulamentului cu privire la utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal**.

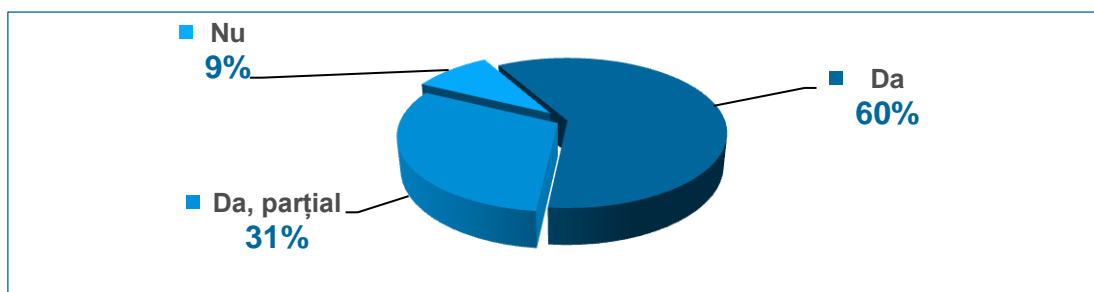
Potrivit răspunsurilor managerilor chestionați, 48% dintre întreprinderi dispun de reglementări interne privind gestionarea informațiilor de serviciu care se referă la informația cu caracter confidențial/secret, iar 52% dintre întreprinderi au reglementări privind utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal. Suplimentar, managerii au mai comunicat că există reglementări referitoare la comunicarea cu mass-media (26%) și privind comunicarea cu cetățenii (16%).

Anumite mențiuni referitoare la gestionarea informației de serviciu, confidențialitatea informațiilor, informațiile secrete și cu acces limitat sunt prevăzute în 18 din cele 22 de Coduri de conduită ale întreprinderilor. Însă, aceste prevederi din coduri sunt mai mult niște principii și mențiuni sumare, nefiind proceduri uniformizate privind gestionarea informației de serviciu. În ce privește reglementările privind utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal, sumar anumite prevederi generale se cuprind în 5 Coduri de conduită ale întreprinderilor.

În conformitate cu răspunsurile angajaților, circa 60% din ei cunosc reglementările interne privind gestionarea informației de serviciu, 31% parțial le cunosc și 9% nu știu despre

aceste acte și cuprinsul lor. În activitatea angajaților, cel mai bine sunt cunoscute (și li se acordă o atenție sporită) informațiile ce țin de datele cu caracter personal (84%), cele cu caracter confidențial/secret (55%), comunicarea cu cetățenii (31%) și comunicarea cu mass-media (19%).

Diagrama nr. 17. Cunoașterea reglementărilor interne privind gestionarea informației de serviciu de către angajați

Sursa: Elaborat de către autori în baza rezultatelor chestionării angajaților ÎS/ÎM (85 de respondenți).

Potrivit managerilor, doar circa 39% dintre întreprinderi au asigurat în perioada 2018-2020 **instruirea persoanelor** responsabile de gestionarea informației de serviciu din cadrul întreprinderii.

Una dintre acțiunile menționate în Planul-model de integritate prevede **înregistrarea întreprinderii, după caz, ca utilizator la CNPDPCP**. Reieșind din prevederile art. 23 din legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133/2011²⁹, operatorii sunt obligați să notifice CNPDPCP înainte de a prelucra date cu caracter personal destinate să servească unui scop. Notificarea trebuie să conțină mai multe informații, printre care scopul prelucrării și descrierea subiecților datelor cu caracter personal, descrierea datelor ce vor fi prelucrate, precum și a surselor de proveniență a acestor date.

Din analiza informațiilor din Registrul de evidență al operatorilor de date cu caracter personal³⁰, doar 3 ÎS și 3 ÎM din cele monitorizate au notificat CNPDPCP despre prelucrarea datelor cu caracter personal:

- ÎS „Poșta Moldovei” – o notificare în 2017 privind prelucrarea datelor cu caracter personal ale angajaților, clienților/consumatorilor, beneficiarilor de servicii sociale;
- ÎS „MOLDATSA” – 6 notificări din anul 2019 privind prelucrarea datelor cu caracter personal referitor la angajați, clienți/consumatori, vizitatori;
- ÎS Editura de Imprimare „Statistica” – 3 notificări din 2019 privind prelucrarea datelor cu caracter personal referitor la angajați, beneficiari ai serviciilor sociale, vizitatori;
- ÎM „Combinatul Servicii Funerare” – 2 notificări în 2019 și o notificare în 2020 referitoare la prelucrarea datelor cu caracter personal ale angajaților, clienților/consumatorilor, vizitatorilor;
- ÎM Regia „Autosalubritate” – 6 notificări din 2019 privind prelucrarea datelor cu caracter personal referitor la angajați, vizitatori, studenți, clienți/consumatori, beneficiari ai serviciilor sociale, debitori, justițiabili;
- ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău” – 2 notificări în 2013 și 4 notificări în 2014 privind prelucrarea datelor cu caracter personal referitoare la angajați, pacienți, beneficiari ai asigurărilor, cadre medico-sanitare.

²⁹ Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133/2011

³⁰ Registrul de evidență al operatorilor de date cu caracter personal

10. Transparența în procesul decizional

Planul-model de integritate pentru întreprinderile fondate de către AAPC și AAPL prevede 3 acțiuni cu referire la asigurarea accesului la informații de interes public, după cum urmează:

Nr d/o	Acțiuni	Indicator de monitorizare
4.1	Crearea/actualizarea paginii web a întreprinderii; Publicarea informațiilor necesare cu privire la activitatea întreprinderii;	Site-ul oficial creat
4.2	Desemnarea persoanei responsabile de gestionarea paginii web a întreprinderii;	
4.3	Asigurarea transparenței procesului decizional cu impact asupra interesului public	

Lipsa paginilor web oficiale ale ÎS/ÎM reprezintă o problemă care poate cauza **riscul restricționării accesului la informații de interes public**.

În rezultatul analizei, constatăm că 80,6% din întreprinderile monitorizate au pagini web (16 ÎS și 9 ÎM). Nu dispun de pagini web următoarele întreprinderi: ÎS „Centrul Republican pentru Ameliorarea și Reproducția Animalelor”, ÎS „Portul Fluvial Ungheni”, ÎS „Moldtranselectro”, ÎS Nodul Hidroenergetic „Costești”, ÎS Direcția Servicii pentru Corpul Diplomatic, ÎM „Direcția parcurilor, cultură și odihnă” (vezi Anexa nr. 5 și Anexa nr. 6).

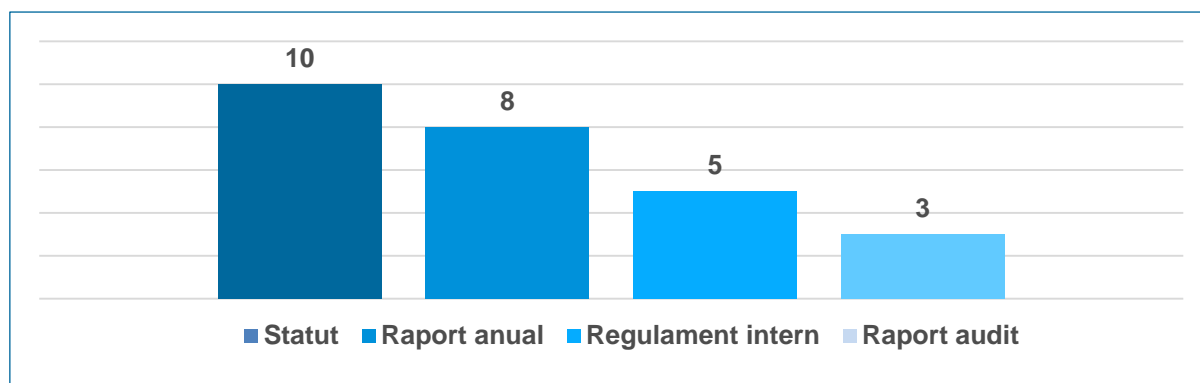
Din cele existente, **doar 7 pagini web cuprind informații actualizate permanent** cu privire la activitatea întreprinderii (5 ÎS și 2 ÎM). Parțial sunt actualizate informațiile pe paginile web a 10 întreprinderi (6 ÎS și 4 ÎM), iar 8 întreprinderi nu-și actualizează conținutul paginii web și nu publică informații cu privire la activitatea întreprinderii.

În conformitate cu art.18 din legea 246/2017³¹, întreprinderile sunt obligate să plaseze pe pagina web oficială a sa și pe pagina web oficială a fondatorului **statutul întreprinderii, regulamentele interne, raportul anual al întreprinderii și rapoartele de audit**.

Doar 10 ÎS au publicat pe pagina lor web **statutul întreprinderii**, iar ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău” a publicat pe web doar câteva prevederi din statut. Totodată, 14 statute ale ÎS sunt publicate pe pagina web a fondatorului (în cazul nostru doar APP). Pe pagina web a administrației municipiului Chișinău, în calitate de fondator al ÎM, nu este publicat nici unul din statutul întreprinderilor monitorizate (vezi Anexa nr. 5).

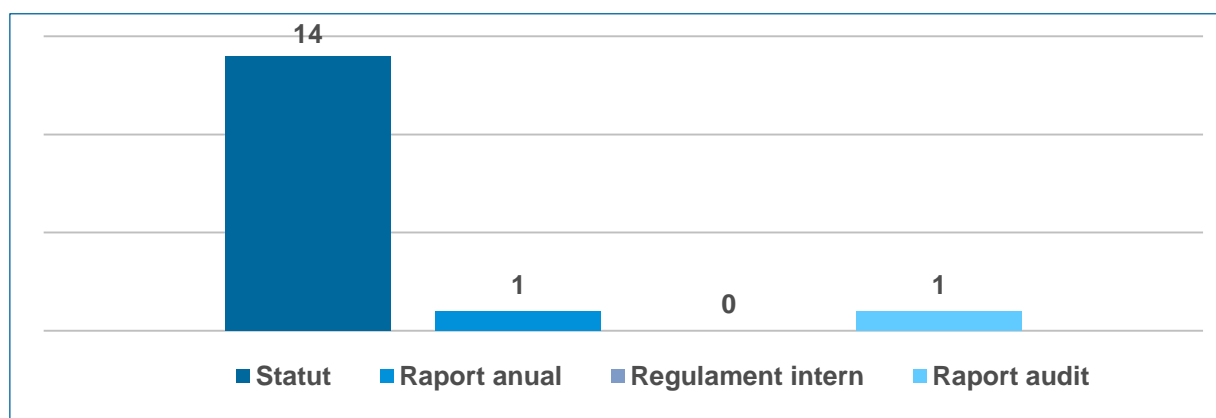
³¹ Legea cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală nr. 246/2017

Diagrama nr. 18. Publicarea informațiilor pe pagina web a întreprinderii

Sursa: Paginile web ale întreprinderilor (25).

Diagrama nr. 19. Publicarea informațiilor pe pagina web a fondatorului

Sursa: Paginile web ale fondatorilor (3).

Raportul anual (2019) este publicat pe pagina web de către 8 ÎS, iar pe pagina web a ÎM „Parcul urban de autobuze” a fost publicat doar raportul de activitate din 2018. În plus, 4 ÎS publică doar situațiile financiare anuale. Remarcăm că, de multe ori, întreprinderile se rezumă doar la publicarea situațiilor financiare anuale, care reprezintă doar o parte (importantă) a raportului anual. La fel, pe pagina APP sunt publicate situațiile financiare pentru 11 întreprinderi monitorizate, majoritatea fiind din anul 2018, și doar în ce privește ÎS „Moldtranelectro” este publicat și raportul anual pentru anul 2019 împreună cu situațiile financiare. Referitor la ÎM monitorizate, cele mai recente rapoarte de activitate (6 ÎM) publicate pe pagina web a Primăriei mun. Chișinău sunt din anul 2018 (vezi Anexa nr. 6).

Doar 5 ÎS din cele 21 monitorizate publică pe web **regulamentele interne** (ÎS „Manejul de Atletică Ușoară”, ÎS pentru utilizarea spațiului aerian și deservirea traficului aerian „MOLDATSA”, ÎS Editura de Imprimare „Statistica”, ÎS „Poșta Moldovei”, ÎS Institutul de Geodezie, Prospekțiuni Tehnice și Cadastru „INGEOCAD”). Nu a fost identificat nici un regulament intern al întreprinderilor publicate pe paginile web ale fondatorilor ÎS și ÎM monitorizate (vezi Anexa nr. 5 și Anexa nr. 6).

Raportul de audit pentru anul 2019 a fost publicat doar de către ÎS „Moldelectrica”, ÎS „Institutul de Cercetări Științifice în Construcții „Incercom”, ÎS „Radiocomunicații”. Unele rapoarte de audit din anii precedenți au fost publicate de încă 6 ÎS. Pe pagina web a APP este publicat un raport de audit din anul 2019 și două rapoarte de audit din anii precedenți.

Nici un raport de audit al ÎM monitorizate nu a fost publicat pe pagina web a întreprinderilor și pe pagina web a fondatorului (vezi Anexa nr. 5 și Anexa nr. 6).

Circa 35% din întreprinderile monitorizate (11) au indicat ca prioritate acțiunea de **desemnare a persoanei responsabile de gestionarea paginii web a întreprinderii**. Din analiza documentelor recepționate și a informațiilor disponibile pe paginile web ale întreprinderilor constatăm un grad redus de realizare a acestei acțiuni. Lipsa rezultatelor se observă și din numărul mare al întreprinderilor care nu au pagină web (6); fie au pagini web, dar nu actualizează conținutul informațiilor despre activitatea întreprinderilor (8) sau parțial actualizează aceste informații (10).

Deși este puțin neclară acțiunea de **asigurare a transparenței procesului decizional cu impact asupra interesului public**, în esență se are în vedere aducerea la cunoștința publicului a deciziilor și informațiilor cu privire la activitatea întreprinderii și rezultatele obținute. Oportun ar fi de specificat expres și de clarificat care sunt acele decizii cu un asemenea impact asupra interesului public pentru a nu da naștere unor interpretări subiective. În speță, astfel de decizii cred că s-ar referi primordial la informații precum administrarea patrimoniului întreprinderii, procedurile de achiziții, angajarea personalului și alte domenii importante.

Din analiza Planurilor de integritate, constatăm că doar **circa o treime (10 din 31 de întreprinderi monitorizate) au prevăzut acțiunea de asigurare a transparenței procesului decizional cu impact asupra interesului public**. În contextul în care paginile web reprezintă instrumentul cel mai eficient de asigurare a transparenței și reieșind din constatările din prezentul raport referitoare la publicarea informațiilor pe aceste portaluri, notăm un nivel redus al transparenței procesului decizional la nivel de întreprindere.

Un aspect important al transparenței îl reprezintă furnizarea informațiilor petiționarilor care solicită, prin cereri adresate întreprinderilor, accesul la informații cu caracter public. În conformitate cu răspunsurile managerilor, în 15 întreprinderi (48%) conducerea întreprinderii a asigurat **respectarea accesului la informații de interes public**, iar 5 întreprinderi (16%) au asigurat parțial accesul la informații.

Potrivit managerilor chestionați, în perioada 2018-2020 au fost recepționate cereri de acces la informație de către 13 întreprinderi. Unele întreprinderi au menționat un număr mare de solicitări de acces la informații, cum ar fi ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor” (190 de solicitări adresate), ÎM „Centrul Stomatologic Municipal Chișinău” (127 de solicitări), ÎS „Poșta Moldovei” (fără o cifră exactă). Tot conform răspunsurilor managerilor, **în perioada anilor 2018-2020 au fost refuzuri de acces la informații**. În particular, au fost indicate: un refuz de către ÎM „Asociația de Gospodărire a Spațiilor Verzi”, un refuz de către ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare” și mai multe refuzuri (fără indicarea unui număr exact) în ceea ce privește ÎS „Poșta Moldovei”.

Deși managerii menționează doar un singur caz de adresare în judecată împotriva refuzului întreprinderii (ÎS „Poșta Moldovei”) de a oferi acces la informații în perioada 2018-2020 (tot el s-a finalizat cu obligarea întreprinderii de a oferi informațiile solicitate), pe portalul web al instanțelor judecătorești și al Curții Supreme de Justiție **au fost identificate mai multe litigii care vizează dreptul de acces la informație**. În acest sens, notăm:

- cauza AO „Juriștii pentru Drepturile Omului” către ÎS „Moldelectrica”, finalizată cu obligarea întreprinderii de a oferi informațiile solicitate³²;

³² Decizia CSJ din 2.10.2019 pe cauza AO „Juriștii pentru Drepturile Omului” către ÎS „Moldelectrica”

- cauza AO „Juriștii pentru Drepturile Omului” către ÎS „Calea Ferată din Moldova”, finalizată cu obligarea întreprinderii de a oferi informațiile solicitate³³;
- cauza AO „Viitorul Verde” către ÎM „Asociația de Gospodărire a Spațiilor Verzi”, aflată la moment pe rol în examinare³⁴;
- 6 cauze Străisteanu Gheorghe către ÎS „Poșta Moldovei”, dintre care 2 finalizate cu obligarea întreprinderii de a oferi informațiile solicitate³⁵, iar în 4 cauze avem deciziile Curții de Apel (3 pentru obligarea întreprinderii de a oferi informațiile solicitate³⁶ și una de respingere a cererii reclamantului³⁷).

Este necesar de a sublinia că există în continuare neclaritatea și confuzia în legea privind accesul la informație nr. 982/2000³⁸ referitoare la aplicabilitatea prevederilor legii asupra ÎS și ÎM. Până nu vor fi soluționate aceste lacune din cadrul normativ, întreprinderile vor avea această opțiune de a refuza furnizarea informațiilor solicitate prin cereri de acces la informațiile publice adresate de către petiționari. Astfel de abordări și practici contravin și art. 18 alin.(4) din Legea 246/2017, în conformitate cu care aceste întreprinderi au obligația de a satisface interesul public onorând solicitările din partea instituțiilor mass-media și a societății civile în strictă conformitate cu legislația cu privire la accesul la informație.

³³ Încheierea CSJ din 27.05.2020 pe cauza AO „Juriștii pentru Drepturile Omului” către ÎS „Calea Ferată din Moldova”

³⁴ Agenda ședinței din 21.10.20 Curtea Apel Chișinău cauza AO „Viitorul Verde” către ÎM „Asociația de Gospodărire a Spațiilor Verzi”

³⁵ Încheiere CSJ din 14.11.2018 pe cauza Străisteanu Gheorghe către ÎS „Poșta Moldovei”; Încheiere CSJ din 27.02.2019 pe cauza Străisteanu Gheorghe către ÎS „Poșta Moldovei”;

³⁶ Decizia Curții de Apel Chișinău din 28.02.2018 pe cauza Străisteanu Gheorghe către ÎS „Poșta Moldovei”; Decizia Curții de Apel Chișinău din 12.06.2018 pe cauza Străisteanu Gheorghe către ÎS „Poșta Moldovei”; Decizia Curții de Apel Chișinău din 27.02.2019 pe cauza Străisteanu Gheorghe către ÎS „Poșta Moldovei”

³⁷ Decizia Curții de Apel Chișinău din 24.05.2018 pe cauza Străisteanu Gheorghe către ÎS „Poșta Moldovei”

³⁸ Legea privind accesul la informație nr. 982/2000

11. Analiza activității economico-financiare

Printre condițiile care pot favoriza materializarea riscurilor de fraudă și corupție sunt indicatorii negativi ai rentabilității activelor (economice), rentabilității capitalului propriu (financiare), ai capitalului propriu, patrimoniul net negativ al întreprinderilor, dar și alții, care urmează a fi analizați în continuare la ÎM din mun. Chișinău și ÎS supuse evaluării.

Activitatea ÎM din mun. Chișinău, ale căror fondator este CMC, este supusă monitoringului financiar al activității economico-financiare de către Direcția management financiar a Primăriei mun. Chișinău conform atribuțiilor prevăzute în Regulamentul de funcționare al Direcției³⁹. Scopul activității de monitoring financiar al ÎM este asigurarea gestionării eficiente a patrimoniului public local.

Analiza indicatorilor economico-financiar ai celor 10 ÎM din mun. Chișinău

Conform datelor din Registrul Patrimoniului Public, în anul 2020 (situația din 01.01.2020), valoarea **patrimoniului net** al celor 10 ÎM (ale căror fondator este CMC) supuse evaluării a constituit 2,23 miliarde de lei sau mai mult cu 9,61% comparativ cu anul 2019 (situația din 01.01.2020), atunci când valoarea patrimoniului net constituia 2,10 miliarde de lei.

De subliniat, că o singură întreprindere din cele 10 ÎM, ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău”, a înregistrat, atât în 2019, cât și în 2020, **o valoare a patrimoniului net negativă**, ceea ce denotă că datoriile totale ale întreprinderii depășesc activele acesteia.

Tot aici, notăm că **4 din cele 10 ÎM supuse evaluării au înregistrat o reducere a patrimoniului net în anul 2020** (ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău”, ÎM „Combinatul Servicii Funerare”, ÎM Regia Exploatare a drumurilor și podurilor „EXDRUPO”, ÎM Rețele electrice de iluminat „Lumteh”). Celelalte 6 ÎM au înregistrat creșteri nesemnificative ale valorii patrimoniului net, cu excepția ÎM „Parcul urban de autobuze”, al cărui capital propriu s-a mărit considerabil în anul 2020 (de circa 10 ori) (vezi Anexa nr. 1).

În scopul identificării vulnerabilităților de ordin financiar și economic din activitatea ÎM, au fost analizați următorii indicatori ai activității economico-financiare, inclusiv: rentabilitatea capitalului propriu (financiară), rentabilitatea economică (a activelor), coeficientul lichidității curente și coeficientul de autonomie (vezi Anexa nr. 3).

Rentabilitatea capitalului propriu (financiară) reflectă capacitatea întreprinderii de a utiliza capitalul propriu în scopul obținerii profitului. Nivelul acestui indicator arată valoarea profitului (pierderilor) obținut la fiecare leu investit în capitalul propriu. În anul 2018, nivelul indicatorului este negativ în cazul a două întreprinderi: ÎM „Regia transport electric” (-2,9), ÎM Regia Exploatare a drumurilor și podurilor „EXDRUPO” (-0,7), ceea ce denotă pierderi la fiecare leu investit în capitalul propriu. De subliniat, că în anul 2019, nicio întreprindere nu a înregistrat pierderi în acest sens. Cele mai mari profituri la un leu investit în capitalul propriu au înregistrat în anul 2019 ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău” (69,3%) și ÎM Regia „Autosalubritate” (12,5%).

³⁹<https://www.chisinau.md/pageview.php?l=ro&idc=435&t=/Primaria/Structura-Primariei/Directia-management-financiar>

Un alt indicator important analizat este **rentabilitatea activelor (economică)**, care reflectă eficiența utilizării activelor și nemijlocit profitul (pierderile) obținut la fiecare leu al activelor întreprinderii. Astfel, capacitatea întreprinderii de a supraviețui din punct de vedere financiar și de a-și achita în termen datoriile depinde de eficiența utilizării activelor. Așadar, în anul 2018, în cazul a 3 întreprinderi, nivelul rentabilității economice a fost negativ, ceea ce denotă că întreprinderile au înregistrat pierderi: ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău” (-0,1%), ÎM „Regia transport electric,” (-2,4%), ÎM Regia Exploatare a drumurilor și podurilor „EXDRUPO” (-0,5%). Iar în anul 2019, o singură întreprindere a înregistrat o valoare negativă a indicatorului rentabilității economice: ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău” (-0,2%).

Coeficientul lichidității curente arată dacă întreprinderea dispune de suficiente active curente pentru achitarea datoriilor pe termen scurt (interval optim: 2,0-2,5). În anul 2018, **doar 3 ÎM se încadrau în intervalul optim al coeficientului**, inclusiv: ÎM „Combinatul Servicii Funerare” (2,7), ÎM „Asociația de gospodărire a spațiilor verzi” (2,3) și ÎM Regia „Autosalubritate” (2,5). Pe de altă parte, în anul 2019, a fost înregistrat un regres la acest capitol, astfel doar o întreprindere se încadrează în nivelul optim – ÎM Regia „Autosalubritate” (2,3). Implicit, **celelalte 8 ÎM nu dispun de suficiente active curente pentru a-și achita integral datoriile pe termen scurt.**

De asemenea, o întreprindere – ÎM „Direcția parcurilor, cultură și odihnă” – înregistrează, atât în 2018, cât și 2019, un nivel excesiv al lichidităților curente (mai mare de circa 7 ori decât nivelul optim), ceea ce arată că **valoarea activelor curente depășește cu mult datoriile pe termen scurt.** Aceasta poate însemna stocuri supradimensionate și/sau un nivel al numerarului foarte ridicat, ceea ce se prezintă negativ din punct de vedere a activității economic-financiare.

De asemenea, a fost analizat **coeficientul de autonomie (rata autonomiei globale)**, al cărui nivel optim constituie cel puțin 0,5. Rezultatele analizei arată **că la majoritatea întreprinderilor (8 din 10 ÎM) coeficientul depășește 0,5**, deci ponderea capitalului propriu în total pasiv bilanțier este mai mare decât 50%, fapt ce denotă că **întreprinderile au o situație financiară satisfăcătoare.** Totuși, în anul 2019, două întreprinderi au un coeficient de autonomie sub nivelul optim: ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău” (0,0) și ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău” (0,3).

Analiza indicatorilor economico-financiar ai celor 21 ÎS

Activitatea ÎS este supusă monitoringului financiar, efectuat de către Ministerul Finanțelor în baza Regulamentului privind monitoringul financiar al autorităților publice la autogestiune, al ÎS și ÎM, și al societăților comerciale cu capital integral sau majoritar public, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 56 din 17.01.2018.⁴⁰

În scopul identificării vulnerabilităților de ordin financiar și economic din activitatea ÎS, au fost analizați următorii indicatori ai activității economico-financiare, inclusiv: patrimoniul net (capitalul propriu), rentabilitatea capitalului propriu (financiară), rentabilitatea economică (a activelor) (vezi Anexa nr. 4).

Situația se prezintă în felul următor în cazul ÎS supuse evaluării (21 de entități) ale căror fondatori sunt: Agenția Proprietății Publice (18 ÎS), Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (1 ÎS), Agenția Relații Funciare și Cadastru (1 ÎS) și Ministerul Economiei și Infrastructurii (1 ÎS). Astfel, **patrimoniul net total al celor 21 ÎS a constituit în anul 2020 (situația din 01.01.2020) 13,13 miliarde de lei sau cu 0,73% mai puțin comparativ cu**

⁴⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=102008&lang=ro

anul 2019 (situația din 01.01.2019), atunci când valoarea totală a patrimoniul net se ridică la 13,23 miliarde de lei. Aceasta reprezintă o ușoară înrăutățire a situației ÎS supuse evaluării, fapt ce semnaleză **existența riscului de delapidare a activelor și/sau de majorare dubioasă a datoriilor totale**.

În speță, 10 din cele 21 ÎS supuse evaluării au înregistrat **creșteri ne semnificative a patrimoniului net (capitalul propriu)**, cu excepția ÎS Nodul Hidroenergetic „Costești”, a cărui patrimoniu net s-a dublat în anul 2020 comparativ cu anul 2019, înregistrând o creștere de 104%. Celelalte 11 ÎS din 21 supuse evaluării au înregistrat **reduceri ne semnificative a valorii patrimoniului net** (vezi Anexa nr. 2). De remarcat, că o singură întreprindere din cele 21 ÎS supuse evaluării, ÎS „Moldtranselectro” (fondator: APP), a înregistrat, atât în 2019 (-62.321.800 lei), cât și în 2020 (-66.960.700 lei), o valoare a patrimoniului net negativă, ceea ce denotă faptul că datoriile totale ale întreprinderii depășesc activele totale.

Unul dintre principalii indicatori de activitate economico-financiară al unei entități este **rentabilitatea activelor (economică)**, care măsoară eficiența utilizării activelor din punct de vedere al profitului obținut la un leu investit în active (nivelul optim – 10%). Analiza este realizată în baza datelor din Rapoartele anuale ale APP privind administrarea și deținatizarea proprietății publice de stat⁴¹. Rezultatele analizei relevă, că **deși nivelul mediu al rentabilității economice s-a îmbunătățit în anul 2019 (6,28%) comparativ cu anul 2018 (3,71%)**, totuși acesta încă **se află sub nivelul optim de 10%**. Astfel, dacă în 2018, la fiecare leu investit în active, o ÎS câștiga un profit de 3,71 bani, atunci în anul 2019, la fiecare leu investit în active, o ÎS obținea 6,28 bani sub formă de profit.

La situația din 2019, **nivelul optim al rentabilității activelor a fost depășit doar de 2 ÎS: ÎS „Poșta Moldovei” (10,65%) și ÎS „Nodul Hidroenergetic Costești” (89,23%)**. În cazul a 5 ÎS, a cărui fondator este APP, rentabilitatea activelor este negativă: ÎS „Manejul de Atletica Ușoară” (-0,36%), ÎS „Portul Fluvial Ungheni” (-1,13%), ÎS „Moldtranselectro” (-0,74%), ÎS „Calea Ferată din Moldova” (-076%), ÎS „IPOT” (-0,28%).

Rentabilitatea capitalului propriu (financiară) reflectă capacitatea întreprinderii de a utiliza capitalul propriu în scopul obținerii profitului. Valorile negative ale indicatorului denotă că întreprinderea a înregistrat pierderi. Analizând evoluția rentabilității financiare a ÎS în anul 2019 comparativ cu anul 2018, constatăm o ușoară înrăutățire a situației. Dacă în anul 2018, per ansamblu, cele 21 ÎS generau un profit de 7,71 bani la fiecare leu investit în capitalul propriu, atunci în anul 2019, profitul înregistrat s-a redus cu 0,46 bani.

În anul 2019, **cele mai mari pierderi la un leu investit în capitalul propriu le-a înregistrat ÎS „Moldtranselectro” (-18,5%)**. Alte 4 întreprinderi au înregistrat de asemenea pierderi, în particular: ÎS „Manejul de Atletică Ușoară” (-0,4%), ÎS „Portul Fluvial Ungheni” (-1,2%), ÎS „Calea Ferată din Moldova” (-0,9%), ÎS „Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului” (-0,4%). **Cele mai mari profituri la un leu investit în capitalul propriu le-a înregistrat în anul 2019 ÎS „Nodul Hidroenergetic „Costești” (85,5%)**, urmată de ÎS „Poșta Moldovei” (32,8%) și ÎS Direcția Servicii pentru Corpul Diplomatic (20,8%).

Așadar, riscurile de corupție identificate au un impact negativ nu doar asupra activității și integrității ÎS și ÎM, dar și un impact substanțial asupra situației bugetar-fiscale. În final, acestea afectează grav realizarea drepturilor constituționale și libertăților fundamentale ale cetățeanului (dreptul la informare, dreptul de a beneficia de servicii publice corespunzătoare, dreptul de a beneficia de standarde adecvate de viață și sănătate).

⁴¹ <http://www.app.gov.md/rapoarte-anuale-3-364>

12. Constatări și concluzii finale

Per ansamblu, constatăm că indicatorii de performanță, prevăzuți în SNIA 2017-2020, nu au fost atinși, iar entitățile supuse evaluării (întreprinderile de stat și municipale din mun. Chișinău) au restanțe la capitolul asigurării integrității instituționale. Așadar, drept urmare a evaluării eșantionului de 31 ÎS/ÎM din perspectiva politicilor de integritate și anticorupție, formulăm următoarele constatări și concluzii finale.

Întreprinderile nu raportează/publică informații privind implementarea acțiunilor anticorupție cuprinse în Planurile de integritate și alte documente interne care au scopul de asigurare a integrității în întreprinderi. Pe paginile web ale întreprinderilor, dar și pe paginile web ale fondatorilor, lipsesc astfel de informații.

La nivelul mun. Chișinău, persistă o confuzie între Planurile de integritate proprii ale ÎM din municipiul Chișinău și Planul de integritate al Primăriei municipiului Chișinău pentru anii 2017-2018, inclusiv chiar și pentru proiectul noului Plan de integritate al Primăriei⁴². Or, mai mulți managerii de întreprinderi au menționat că se conduc doar de Planul de integritate al Primăriei mun. Chișinău și raportează administrației municipale referitor la realizarea acțiunilor specifice din acel plan. Aceste neclarități reies și din faptul că în Planul de integritate al Primăriei mun. Chișinău nu se menționează clar despre necesitatea ÎM de realizare a unor măsuri de integritate (cu excepția unor domenii precum achizițiile).

Rezultatele evaluării arată că 22 sau 71% din întreprinderile monitorizate (17 ÎS și 5 ÎM) dispun cel puțin de un document de integritate (Plan de integritate și/sau Registrul riscurilor), în care au prevăzut un șir de acțiuni pentru reducerea riscurilor de corupție. Totodată, **puțin peste jumătate (55%) din întreprinderi (1 ÎM și 16 ÎS) din cele 31 supuse evaluării (10 ÎM și 21 ÎS) dispun de Plan de integritate la nivel de întreprindere**. Analizate în comparație, **10% din ÎM și 76% din ÎS evaluate dispun de Plan de integritate**.

Planul-model de integritate, elaborat de către CNA a servit ca suport pentru 5 ÎS, care au preluat identic prevederile acestuia și le-au inclus în planurile întreprinderilor. O parte l-au ajustat necesităților întreprinderii și l-au completat cu acțiuni noi suplimentare în domeniul integrității. Pe de altă parte, nici o ÎM monitorizată nu s-a condus de acest Plan model de integritate.

În pofida numărului mare de documente de integritate în care sunt prevăzute un șir de acțiuni pentru reducerea riscurilor de corupție, observăm un nivel redus de implementare. Astfel, un șir de acțiuni nu au fost realizate, alte măsuri au fost realizate, dar nu se informează public despre aceasta, mai sunt și măsuri care au fost realizate formal, fără a produce impactul scontat.

Doar 48% din întreprinderile monitorizate (14 ÎS și 1 ÎM) și-au stabilit ca prioritate aprobarea prin act departamental a unei **proceduri de denunțare a ilegalităților și a influențelor necorespunzătoare**, 39% (11 ÎS și 1 ÎM) au prevăzut necesitatea de stabilire în cadrul întreprinderilor a mecanismelor de protecție a denunțătorilor/avertizorilor, iar 35% din întreprinderile monitorizate (11 ÎS) au indicat realizarea acțiunilor de

⁴² <https://www.chisinau.md/libtview.php?l=ro&id=23934&idc=999&t=/Informatii/Consultari-publice/Consultari-publice-a-proiectului-de-decizie-Cu-privire-la-aprobarea-Planului-local-anticoruptie-al-Primariei-municipiului-Chisinau-pentru-anii-2018-2020/>

publicare/diseminare în rândurile angajaților/clientilor a procedurilor de integritate și anticorupție existente în întreprindere.

Marea majoritate a întreprinderilor monitorizate nu dispun de proceduri de denunțare a ilegalităților și a influențelor necorespunzătoare. Doar 13% dintre întreprinderi (4 ÎS) au aprobat prin act departamental astfel de proceduri, iar altele 39% (8 ÎS și 4 ÎM) au prevederi sumare și generale incluse în Codurile de conduită ale întreprinderilor. Suplimentar, 29% dintre întreprinderi (7 ÎS și 2 ÎM) au aprobate Registrul dezvăluirilor practicilor ilegale și 26% (7 ÎS și 1 ÎM) au desemnat persoane/subdiviziuni responsabile de recepționarea, înregistrarea, examinarea dezvăluirilor, de ținerea Registrului.

În pofida lipsei unor proceduri comprehensive de denunțare, angajații întreprinderilor menționează că au cunoștințe suficiente despre mecanismul denunțării manifestărilor de corupție și a influențelor necorespunzătoare (80%), fapt indicat și de către managerii întreprinderilor. Acesta este rezultatul informării și instruirii angajaților la angajare și cel puțin anual despre procedurile de integritate și anticorupție existente în întreprindere (54% dintre managerii chestionați și 79% dintre angajați), în mod special normele și procedurile generale de integritate existente în Codurile de conduită.

Din răspunsurile la chestionare, constatăm că angajații nu cunosc ce reprezintă funcția de consilier/subdiviziune de integritate în cadrul întreprinderii. Deși 58% dintre ei au menționat că cunosc despre existența în cadrul întreprinderii a unei persoane/subdiviziuni la care ar putea sesiza/ raporta un act de corupție/ilegalitate, iar 81% au notat că cunosc care sunt atribuțiile acestei persoane/subdiviziuni, doar 4% dintre angajați optează pentru denunțarea unui act de corupție către persoana/subdiviziunea responsabilă de integritate din cadrul întreprinderii. Totodată, instituirea funcției de consilier/subdiviziune de integritate nu reprezintă o prioritate pentru managerii întreprinderilor monitorizate, or în doar 13% dintre întreprinderi (4 ÎS) a fost instituită o astfel de funcție.

Doar 3 ÎS dispun de acte distincte în care sunt reglementate mecanismele de protecție a denunțătorilor/avertizorilor, iar alte 11 întreprinderi monitorizate (9 ÎS și 2 ÎM) au indicat sumar în Codurile de conduită unele mențiuni generale despre protecția denunțătorilor/avertizorilor. Astfel de prevederi în Codurile de conduită sunt insuficiente pentru a produce rezultatele scontate și a mobiliza angajații să raporteze ilegalitățile din cadrul întreprinderii. În plus, aceste norme trebuie racordate la noile prevederi ale cadrului normativ.

În conformitate cu răspunsurile managerilor de întreprinderi chestionați, în perioada 2018-2020 nu au existat în cadrul întreprinderilor denunțuri a manifestărilor de corupție și nu au fost avertizări de integritate transmise la CNA. Lipsa denunțurilor/avertizărilor este o consecință atât a absenței, cât și a neeficienței mecanismelor de protecție a denunțătorilor/avertizorilor. Or, rezultatele chestionării arată că 58% dintre angajați nu au încredere că vor fi protejați în cazul în care ar denunța o faptă de corupție.

Marea majoritate a întreprinderilor monitorizate dispun de **Coduri de conduită** (71%) și anume 17 ÎS și 5 ÎM analizate. O parte dintre întreprinderi (10) au preluat și prevăzut norme identice celor din modelul Codului de conduită pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii, elaborat de către PNUD, nefiind însă ajustate la specificul fiecărei întreprinderi. Codurile de conduită sunt aduse la cunoștința angajaților, fapt confirmat de către 45% dintre managerii întreprinderilor și 87% dintre angajații chestionați.

În cazul a cinci întreprinderi, Codurile de conduită au fost aprobate până la adoptarea legii integrității (2017), respectiv normele cuprinse în aceste Coduri de conduită nu corespund

În totalitate cerințelor legii integrității și altor acte normative conexe domeniului integrității adoptate ulterior.

Existența unui Cod de conduită profesional/ramural (Codul de conduită al lucrătorului medical și al farmacistului de care se conduce ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”) reprezintă un avantaj pentru întreprindere, însă acesta nu cuprinde un șir de prevederi importante despre integritate de care să se conducă toți angajații întreprinderii, inclusiv cei care sunt din alte domenii de activitate decât medical și farmaceutic.

Dacă luăm în calcul toate cele 31 de întreprinderi monitorizate (care au Coduri de conduită și care nu au astfel de coduri), rezumăm că 35% dintre ele (5 ÎS și 6 ÎM) nu reglementează regimul cadourilor, 35% (4 ÎS și 7 ÎM) nu reglementează conflictele de interese, 32% (4 ÎS și 6 ÎM) nu reglementează sancțiunile disciplinare pentru încălcarea normelor și nici o întreprindere nu stipulează angajamente anticorupție în raport cu partenerii de afaceri.

În marea majoritate a Codurilor de conduită (20) sunt **norme ce se referă la regimul cadourilor**, unele descrise sumar, altele mai detaliat. În zece din ele există o confuzie și ambiguitate referitoare la suma minimă a cadourilor acceptate, fiind indicat că aceasta nu trebuie să depășească 1000 de lei, fără a specifica că această sumă se referă la un an calendaristic, așa cum prevede Hotărârea Guvernului privind regimul juridic al cadourilor.

Cel mai des **politica de identificare și gestionare a conflictului de interese** este inclusă în Codul de conduită (20), însă acesta nu totdeauna cuprinde norme detaliate și cu exemple practice, în dependență de fiecare întreprindere și specificul său de activitate. Aceste aspecte sunt importante din perspectiva ridicării nivelului cunoștințelor angajaților în ce privește situațiile de conflicte de interese, or potrivit răspunsurilor din chestionare, mai mulți angajați sunt confuzi în ce privește situațiile reale posibile de conflicte de interese.

Doar patru manageri de întreprinderi (13%) au menționat în chestionare că în perioada 2018-2020 angajații au participat la instruiți în domeniul conflictelor de interese organizate de către întreprindere. În același timp, 75% dintre angajații chestionați informează că nu au participat la nici o instruire de acest fel. Drept consecință, 1/4 dintre angajați nu cunosc dacă conflictele de interese trebuie raportate, fie consideră că nu este obligatoriu de raportat. Totodată, în perioada sus-menționată nu au fost raportate și constatate cazuri de încălcare a regimului conflictelor de interese.

Există o neclaritate și confuzie privind semnificația **angajamentelor anticorupție în raport cu partenerii de afaceri**. Codurile de conduită interpretează aceste angajamente ca interdicții pentru angajați să primească servicii, privilegii, avantaje de la clienții cu care au relații de afaceri, fie obligația de respectare a concurenței loiale între întreprinderile concurente. Angajamentele anticorupție în raport cu partenerii de afaceri se referă mai mult la inserarea în clauzele contractuale a prevederilor anticorupție (doar 5 manageri chestionați au menționat despre existența unor astfel de exemple în activitatea întreprinderilor), precum și angajamentele anticorupție la nivel de ramură/sector.

Din analiza normelor cuprinse în Codurile de conduită ale întreprinderilor monitorizate, constatăm că nu sunt descrise procedurile de aplicare a sancțiunilor disciplinare pentru încălcarea normelor de conduită. În coduri sunt menționați generali, uneori cu enumerarea formelor de răspundere disciplinară.

În rezultatul analizei Planurilor de integritate și a Registrelor riscurilor, constatăm că 45% dintre întreprinderile monitorizate (13 ÎS și 1 ÎM) și-au trasat ca prioritate adoptarea prin act intern a unei proceduri uniformizate privind **gestionarea informației de serviciu**; iar

48% (13 ÎS și 2 ÎM) au indicat necesitatea de adoptare prin act intern a regulamentului cu privire la utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal. În practică, potrivit răspunsurilor managerilor chestionați, 48% dintre întreprinderi dispun de reglementări interne privind gestionarea informațiilor de serviciu ce se referă la informația cu caracter confidențial/secret, iar 52% dintre întreprinderi au reglementări privind utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal.

În cazul a 18 ÎS/ÎM, Codurile de conduită au prevăzut mențiuni referitoare la gestionarea informației de serviciu, confidențialitatea informațiilor, informațiile secrete și cu acces limitat, iar în 5 astfel de coduri sunt anumite reglementări referitoare la utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal. Însă, **aceste prevederi din coduri sunt mai mult niște principii și mențiuni sumare, nefiind proceduri uniformizate.**

Marea majoritate a angajaților afirmă că cunosc reglementările interne din întreprindere privind gestionarea informației de serviciu și acordă o atenție sporită informațiilor care privesc datele cu caracter personal (84%), precum și informațiilor cu caracter confidențial/secret (55%). Totodată, **circa 39% dintre întreprinderi au asigurat în perioada 2018-2020 instruirea persoanelor responsabile de gestionarea informației de serviciu** din cadrul întreprinderii.

Deși întreprinderile monitorizate sunt entități care prelucrează date cu caracter personal, **doar 3 ÎS și 3 ÎM au notificat CPPDCP despre prelucrarea datelor cu caracter personal**, cu indicarea scopului prelucrării, descrierea subiecților datelor cu caracter personal, descrierea datelor ce vor fi prelucrate, precum și a surselor de proveniență a acestor date.

Marea majoritate a întreprinderilor monitorizate (81%) au pagini web (16 ÎS și 9 ÎM), însă acestea nu reprezintă surse veritabile de informare a publicului. Doar 7 pagini web cuprind informații actualizate permanent cu privire la activitatea întreprinderii (5 ÎS și 2 ÎM).

În corespundere cu cerințele legii nr. 246/2017, doar 10 întreprinderi au publicat pe pagina lor web statutul întreprinderii, 8 întreprinderi au publicat Raportul anual pentru 2019, 5 întreprinderi publică pe web regulamentele interne, iar 3 întreprinderi au publicat pe web Raportul de audit pentru anul 2019. Toate acestea sunt ÎS și nici o ÎM nu a publicat pe pagina sa web astfel de documente. În același timp, pe pagina web a APP sunt publicate 14 statute ale ÎS monitorizate, un Raportul anual pentru 2019, un Raport de audit din anul 2019 și nu este publicat nici un Regulament intern al întreprinderilor. În ce privește pagina web a administrației municipiului Chișinău, în calitate de fondator al ÎM, nu este publicat nici unul dintre documentele sus-menționate ale întreprinderilor monitorizate.

Unele documente dintre cele enumerate în legea cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală sunt publicate pe paginile web ale întreprinderilor și/sau a fondatorilor, însă acestea cuprind informații din anii precedenți. Totodată, de multe ori sunt publicate doar situațiile financiare anuale ale întreprinderilor, care reprezintă doar o parte (importantă) a raportului anual.

Circa 35% dintre întreprinderile monitorizate (10 ÎS și 1 ÎM) au indicat ca prioritate acțiunea de desemnare a persoanei responsabile de gestionarea paginii web a întreprinderii, iar 32% (9 ÎS și 1 ÎM) au prevăzut acțiunea de asigurare a transparenței procesului decizional cu impact asupra interesului public. Constatăm un grad redus de realizare a acestor acțiuni, în contextul în care 6 întreprinderi monitorizate nu au pagini web, 8 întreprinderi nu-și actualizează informațiile de pe pagina web, iar 10 își actualizează parțial informațiile, fiind omise deciziile cu impact asupra interesului public.

În pofida afirmațiilor că întreprinderile respectă în mare parte accesul la informații de interes public (48% în totalitate și 16% parțial), situația referitoare la acest subiect rămâne încă incertă și neordinară. În speță, din cauza normelor neclare și interpretabile din legea privind accesul la informație, întreprinderile adesea refuză să furnizeze informațiile solicitate de către petiționari. Practica judiciară ce se formează ne arată însă că instanțele de judecată acordă câștig de cauză solicitanților de informații în litigiile cu întreprinderile de stat sau municipale.

O singură ÎM din cele 10 (ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”) și 13 ÎS din cele 21 supuse evaluării au prevăzut **acțiuni de prevenire a riscurilor aferente procesului de achiziție** (riscul manipulării procedurii de achiziție, riscul spălării de bani, riscul achizițiilor nejustificate, riscul neraportării conflictelor de interese).

Nu există o claritate în privința aplicării unor reguli unice în procesul de achiziție la nivel de ÎS/ÎM. Astfel, unele întreprinderi aplică propriile regulamente interne aprobate de către conducător/consiliu de administrație sau fondator, alte întreprinderi aplică legislația în achiziții publice și regulamentele subsecvente. Și, doar o singură întreprindere (ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”) menționează că aplică HG nr. 351 din 10.06.2020 pentru aprobarea Regulamentului privind achiziționarea bunurilor, lucrărilor și serviciilor la întreprinderea de stat, aprobată recent de către Guvern în scopul punerii în aplicare a art. 8 alin. (7) lit. r) din Legea nr. 246/2017.

Remarcăm că transparența procesului de achiziție este una redusă, în special la etapa monitorizării contractelor de achiziție. Astfel, doar 2 din cele 10 ÎM (ÎM „Combinatul Servicii Funerare”⁴³ și ÎS „EXDRUPO”) și o singură ÎS (ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”) au publicat pe pagina web informații/rapoarte privind executarea contractelor de achiziție. Doar 4 din cele 10 ÎM și 4 ÎS din cele 21 supuse evaluării au disponibile pe pagina web Planurile anuale de achiziții din ultimii 2-4 ani (2017-2020): ÎM „Combinatul Servicii Funerare”, ÎM Regia „Autosalubritate”, ÎM „EXDRUPO” și ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”, ÎS „Moldelectrica”, ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare”, ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”, ÎS Editura de Imprimare „Statistica”.

Lipsa de transparență în procesul de achiziție, atât la etapa de planificare, dar mai ales la etapa de executare a contractelor de achiziții, comportă următoarele **riscuri de corupție în procesul de achiziție**: riscul dezinformării operatorilor economici; favorizarea unor operatori economici; executare necorespunzătoare a obligațiilor de către membrii grupului de lucru; conflicte de interese; coruperea membrilor grupului de lucru; executare necalitativă a contractelor; promovarea unor interese personale ori interese de grup și tănuirea acestora. Toate acestea generează ineficiență în utilizarea resurselor financiare ale întreprinderilor, afectând negativ situația bugetar-fiscală, fapt demonstrat și de indicatorii economico-financiar.

O singură ÎM din cele 10 supuse evaluării și doar jumătate din ÎS (11 din 21 ÎS) au prevăzut în Planul de integritate **acțiuni de prevenire și atenuare a riscurilor aferente gestionării patrimoniului**, inclusiv **riscul detunării activelor și riscul delapidării patrimoniului/bunurilor materiale**.

Majoritatea (71,4%) din cele 21 ÎS/ÎM chestionate susțin că bunurile imobile au fost înregistrate integral în Registrul bunurilor imobile. Iar 28,6% dintre întreprinderi au asigurat doar parțial înregistrarea bunurilor imobile. Totodată, aproape jumătate dintre managerii chestionați (47,6%) susțin că informațiile (oferțele, rezultatele etc.) despre transmiterea

⁴³ <http://serviciifunerare.md/achizitii-publice/rapoarte-de-monitorizare-a-contractelor-de-achizitii-publice/>

bunurilor întreprinderii nu au fost aduse la cunoștința publicului prin nicio modalitate. În același timp, unele ÎS/ÎM (19,0%) susțin că au publicat aceste informații pe pagina web.

Doar jumătate din ÎM (5 din 10 ÎM) și o treime din ÎS (7 din 21 ÎS) dispun de Registru al riscurilor, inclusiv cele de corupție, în scopul documentării și prevenirii riscurilor, inclusiv cele de fraudă și corupție cu stabilirea acțiunilor ce urmează a fi întreprinse.

Analiza rezultatelor chestionării managerilor ÎS și ÎM (21 de respondenți) relevă că fiecare a cincea ÎS/ÎM nu are implementat un sistem de control intern. Respectiv, 81,0% dintre întreprinderi au implementat un sistem de control intern.

În percepția angajaților ÎS/ÎM, participanți la focus grupuri: activitatea și integritatea ÎS/ÎM este afectată negativ inclusiv de lipsa unor reguli clare și de discreția în aplicarea regulilor din sectorul public (achiziții, gestionarea patrimoniului, transparență în procesul decizional, acces la informație, control intern etc.). Participanții la focus grupuri s-au expus asupra impactului Planurilor de integritate asupra activității și integrității întreprinderilor: la modul practic, impactul este unul nesemnificativ (participant focus grup, 4 septembrie).

13. Recomandări privind consolidarea integrității ÎS/ÎM

- 1** Este necesar ca informațiile privind implementarea acțiunilor anticorupție, cuprinse în Planurile de integritate și alte documente interne, să fie publicate pe paginile web ale întreprinderilor și pe paginile web ale fondatorilor acestor ÎS/ÎM. Fondatorul va avea responsabilitatea să solicite, monitorizeze și să comunice publicului astfel de informații, eventual acestea se pot regăsi suplimentar și într-un raport anual al fondatorului.
- 2** ÎS și ÎM au responsabilitatea să adopte actele interne de integritate prevăzute de cadrul normativ și să implementeze acțiunile indicate în acele acte. În mod obligatoriu, întreprinderile trebuie să dispună de Planuri de integritate, Registre de riscuri și Coduri de conduită, dar și alte acte/politici interne care să reglementeze aspecte specifice de integritate (exemple: conflictul de interese, regimul cadourilor etc.). Important este ca prevederile din aceste acte interne ale întreprinderilor să corespundă în totalitate cerințelor legii integrității și altor acte normative conexe domeniului integrității adoptate ulterior.
- 3** ÎM trebuie să-și elaboreze și implementeze propriile Planuri de integritate la nivel de întreprindere, luând în considerare specificul activității și riscurile de corupție specifice. Iar măsurile prevăzute în proiectul Planului local anticorupție al Primăriei municipiului Chișinău (care a fost supus anterior consultărilor publice⁴⁴, însă abia urmează a fi aprobat pentru următorii ani) pot fi complementare acțiunilor inserate în propriile planuri ale întreprinderilor.
- 4** Planul-model de integritate, elaborat de către CNA, reprezintă un suport real pentru întreprinderi în elaborarea propriilor Planuri de integritate. Întreprinderile urmează să identifice și să insereze în planurile lor și acțiuni noi, suplimentare, în domeniul integrității, reieșind din specificul fiecărei întreprinderi. Aceeași recomandare se referă și pentru Codurile de conduită elaborate de întreprinderi conform modelului Codului de conduită elaborat de către PNUD.
- 5** Întreprinderile trebuie să-și elaboreze și să aplice în practică proceduri de denunțare a ilegalităților și a influențelor necorespunzătoare. Oportun este ca aceste proceduri să fie aprobate printr-un act intern distinct, însă întreprinderile pot să opteze și pentru includerea acestor proceduri în Codurile de conduită a întreprinderilor, fiind necesară completarea acestora cu norme detaliate în acest sens. Suplimentar, întreprinderile trebuie să aprobe/instituie și alte instrumente tangente acestor proceduri, precum aprobarea Registrului intern al dezvoltărilor, desemnarea persoanei/subdiviziunii responsabile de recepționarea, înregistrarea, examinarea dezvoltărilor, de ținerea Registrului. O atenție sporită trebuie să fie acordată reglementării mecanismelor de protecție a denunțătorilor/avertizorilor, racordate la noile prevederi ale cadrului normativ.

⁴⁴ <https://www.chisinau.md/libtview.php?l=ro&id=23934&idc=999&t=/Informatii/Consultari-publice/Consultari-publice-a-proiectului-de-decizie-Cu-privire-la-aprobarea-Planului-local-anticoruptie-al-Primariei-municipiului-Chisinau-pentru-anii-2018-2020/>

6 Managerii întreprinderilor trebuie să instituie funcția de consilier/subdiviziune de integritate în întreprindere, la care angajații ar putea sesiza/raporta un act de corupție/illegalitate. În acest sens, există mai multe opțiuni pentru întreprinderi: să prevadă în organigrama întreprinderii subdiviziunea de integritate; să aprobe un Regulament de activitate al consilierului de integritate/subdiviziunii specializate; să completeze cu atribuțiile respective Fișa postului persoanei desemnate în funcția de consilier de integritate; să stabilească clauze specifice în contractul de muncă (inclusiv prin cumul)/anexa la contractul de muncă cu persoana care va exercita funcția de consilier de integritate.

7 Pentru întreprinderile care se conduc în activitate de norme Codurilor de conduită profesionale/ramurale este oportun de a elabora propriile Coduri de conduită, în care vor include prevederi despre integritate obligatorii tuturor angajaților întreprinderii.

8 Întreprinderile vor insera în Codurile de conduită norme detaliate privind regimul cadourilor, conflictele de interese, sancțiunile disciplinare pentru încălcarea normelor și angajamente anticorupție în raport cu partenerii de afaceri. Una dintre opțiunile de care dispun întreprinderile este să aprobe separat acte interne/politici, în care să reglementeze domeniile sus-menționate.

9 Normele privind regimul cadourilor, cuprinse în Codurile de conduită și alte acte interne, trebuie să fie raliat la prevederile cadrului normativ existent, modificat recent, ca să nu creeze interpretări diferite referitoare la suma minimă a cadourilor acceptate (să nu depășească 1000 de lei pe parcursul unui an calendaristic).

10 Pentru ridicarea nivelului de înțelegere al angajaților în ce privește situațiile de conflicte de interese și necesitatea de raportare a acestora, în Codul de conduită sau în actul/politica de identificare și gestionare a conflictului de interese al întreprinderii trebuie să fie incluse exemple practice, în dependență de fiecare întreprindere și specificul său de activitate.

11 Întreprinderile trebuie să demonstreze rolul lor proactiv în prevenirea actelor de corupție, prin asumarea unor angajamente anticorupție în raport cu partenerii de afaceri. În acest sens, întreprinderile au posibilitatea să insereze în contractele cu partenerii de afaceri clauze anticorupție și eventualele consecințe pentru încălcarea acestor dispoziții. La fel, întreprinderile ar trebui să facă cunoscute propriile politici anticorupție potențialilor parteneri de afaceri și să evalueze dacă aceștia au programe anticorupție eficiente. În plus, întreprinderile de stat și municipale pot iniția și participa la inițiativele anticorupție colective/sectoriale pentru a transmite un mesaj comun că nu mai sunt acceptate manifestări de corupție.

12 Recomandăm includerea în Codurile de conduită a unor prevederi și proceduri mai detaliate de aplicare a sancțiunilor disciplinare pentru încălcarea normelor de conduită, fie specificarea lor expresă în Regulamentele interne ale întreprinderilor.

13 Managerii întreprinderilor trebuie să aducă la cunoștință (la angajare și cel puțin anual) și să continue procesul de instruire (cel puțin anual) a angajaților referitor la prevederile cadrului legal în domeniul integrității și procedurile/actele interne în domeniul integrității existente în întreprindere. În mod special, aceste instruiți trebuie să se axeze pe mecanismul denunțării manifestărilor de corupție și a influențelor necorespunzătoare, normele de conduită și etică, conflictele de interese, regimul cadourilor și alte aspecte de integritate. Angajații ÎS/ÎM, participanții la focus grupuri susțin că sunt necesare cât mai multe instruiți/activități de informare pentru ÎS/ÎM pe toate aspectele ce vizează asigurarea integrității și prevenirea corupției (în colaborare cu CNA).

14 Întreprinderile trebuie să-și îndrepte eforturile spre aprobarea reglementărilor interne privind gestionarea informațiilor de serviciu (informații cu caracter confidențial/secret/ cu acces limitat) și reglementări care se referă la utilizarea și prelucrarea informațiilor cu caracter personal.

15 În calitate de operatori care prelucrează date cu caracter personal, întreprinderile de stat și municipale au obligația, potrivit legii, să notifice Centrul Pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal despre prelucrarea datelor cu caracter personal, cu indicarea scopului prelucrării, descrierea subiecților datelor cu caracter personal, descrierea datelor ce vor fi prelucrate, precum și a surselor de proveniență a acestor date.

16 Întreprinderile care nu dispun de pagini web trebuie să depună efort pentru crearea unor asemenea portaluri web, iar întreprinderile care dispun de pagini web trebuie să le actualizeze permanent cu informații despre activitatea întreprinderii utile publicului. Pentru ca o pagină web să devină o sursă veritabilă de informare a publicului, e oportun de a desemna o persoană responsabilă de publicarea și actualizarea informațiilor pe web.

17 Reieșind din cerințele legii cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală, toate întreprinderile au obligația să publice pe pagina lor web statutul întreprinderii, rapoartele anuale de activitate, cu informațiile financiare și alte informații prevăzute în lege, regulamentele interne și rapoartele anuale de audit. Aceste documente trebuie să fie publicate în mod obligatoriu și pe paginile web ale fondatorilor.

18 Pentru a exclude confuziile existente și practicile neordinare, se impune modificarea legii privind accesul la informație în vederea includerii ÎS/ÎM în calitate de furnizori de informații, care au obligația de a răspunde la cererile solicitanților și de a furniza informațiile cu caracter public.

19 Aplicarea în procedura de achiziție (obligatoriu pentru ÎS și cu titlu de recomandare pentru ÎM) a Regulamentului privind achiziționarea bunurilor, lucrărilor și serviciilor la întreprinderea de stat a fost aprobat prin HG nr. 351 din 10 iunie 2020.

-
- 20** Asigurarea controlului intern la fiecare etapă a procesului de achiziție prin raportarea către consiliul de administrație a informației privind planificarea, atribuirea și executarea tuturor contractelor de achiziție, inclusiv cele de valoare mică.
-
- 21** Asigurarea transparenței și eficienței procesului de achiziție prin publicarea pe paginile web ale ÎS și ÎM a Planurilor anuale de achiziții împreună cu modificările survenite pe parcursul anului, precum și informații/rapoarte periodice (semestriale și anuale) privind executarea contractelor de achiziții care să cuprindă obligatoriu informații, precum: agentul economic contractat, valoarea contractului, etapa de implementare și suma valorificată din contract, neconformități admise de contractor în procesul de implementare și sancțiuni aplicate, după caz.
-
- 22** Pentru a spori încrederea societății în faptul că ÎS și ÎM respectă principiile de bună guvernare în procesul de achiziție, se recomandă implementarea unei politici la nivel de ÎS și ÎM care să permită reprezentanților societății civile să se implice în procesul de achiziție, fiind desemnat în calitate de membru al grupului de lucru pentru achiziții (cu drept de vot consultativ).
-
- 23** Implementarea unui sistem eficient de control intern în cadrul ÎS și ÎM în scopul asigurării integrității activelor, eficienței în activitatea economico-financiară și informației financiare și contabile credibile.
-
- 24** În scopul utilizării cât mai eficiente a bunurilor ÎS și ÎM și asigurarea integrității patrimoniului, este necesară elaborarea și/sau îmbunătățirea Reglementărilor interne privind gestionarea patrimoniului și aducerea la cunoștință tuturor angajaților, sub semnătură.
-
- 25** Asigurarea de către managementul (administratorul/consiliul de administrație) ÎS/ÎM a procesului de inventariere integrală a activelor, a terenurilor transmise în gestiunea întreprinderii, în paralel cu contabilizarea conformă a valorii patrimoniului real deținut la balanța întreprinderii.
-
- 26** Instituirea și aplicarea sancțiunilor disciplinare managerilor ÎM și ÎS pentru gestionarea neconformă și ineficientă a patrimoniului municipal/de stat.
-

Anexa nr. 1. Lista ÎM din mun. Chișinău supuse evaluării (Fondator: Consiliul Municipal Chișinău)

Nr.	Denumirea ÎM	Domeniu de activitate (importanța strategică la nivel municipal)	Capital social (situația din 01.01.2019) ⁴⁵ , lei	Capital social (situația din 01.01.2020), lei ⁴⁵	Plan de integritate	Registru al riscurilor	Cod de etică și conduită
1	ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău”	Acumularea și gestionarea investițiilor în construcții capitale din municipiu	216.300	216.300	Nu	Da*	Nu
2	ÎM „Direcția parcurilor, cultură și odihnă”	Parcuri de odihnă și agrement	970.200	970.200	Nu	Nu	Da
3	ÎM „Combinatul Servicii Funerare”	Gestionarea activității tuturor cimitirelor municipale	8.227.800	8.227.800	Nu	Da	Da
4	ÎM „Asociația de gospodărire a spațiilor verzi”	Gestionarea, inclusiv salubritatea, spațiilor verzi din municipiu	8.831.700	8.831.700	Nu	Da*	Nu
5	ÎM „Parcul urban de autobuze”	Servicii de transport public municipal	84.621.500	163.005.600	Nu	Nu	Nu
6	ÎM Regia „Autosalubritate”	Colectarea și transportarea deșeurilor	21.574.800	33.404.800	Nu	Nu	Nu
7	ÎM „Regia transport electric”	Servicii de transport public municipal	302.920.400	302.920.400	Nu	Da*	Da
8	ÎM „Regia Exploatare a drumurilor și podurilor „EXDRUPO”	Întreținerea drumurilor publice, podurilor, pasajelor subterane, a infrastructurii alăturate râurilor, a canalizării pluviale; salubritatea părții carosabile a drumurilor	85.041.600	85.041.600	Nu	Nu	Da
9	ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”	Servicii medicale	6.450.500	6.450.500	Da	Da*	Da
10	ÎM „Rețele electrice de iluminat "Lumteh”	Reparația și întreținerea rețelelor de iluminat public și a obiectivelor de semafor la nivel de municipiu	3.537.200	3.537.200	Nu	Nu	Nu
TOTAL CAPITAL SOCIAL ÎM			522.392.000	612.606.100			

*Notă: ÎM „Direcția Construcții capitale”; ÎM AGSV; ÎM „Regia Transport Electric” și ÎM CSMC, în răspunsul la solicitarea de informație, susțin că dispun de Registrul riscurilor, însă nu l-au anexat (copie), prin urmare conținutul documentelor nu a fost supus analizei.

⁴⁵ Conform datelor din *Registrul Patrimoniului Public* (Subregistrul ÎS și ÎM) - <http://www.app.gov.md/registrul-patrimoniului-public-3-384>

Anexa nr. 2. Lista ÎS supuse evaluării

Nr.	Denumirea ÎS	Domeniu de activitate (importanța strategică)	Capital social (situația din 01.01.2019) ⁴⁶ , lei	Capital social (situația din 01.01.2020) ⁴⁶ , lei	Plan de integritate aprobat	Registru al riscurilor	Cod de etică și conduită aprobat
Fondator: Agenția Proprietății Publice							
1	ÎS Institutul de Cercetări Științifice în Construcții „Incercom,,	Cercetare, standardizare și agrementare tehnică; certificarea produselor din domeniul construcțiilor	8.564.100	8.564.100	Da	Nu	Da
2	ÎS „Centrul Republican pentru Ameliorarea și Reproducția Animalelor”	Activități în sectorul zoologic	4.433.390	4.433.390	Da	Da	Da
3	ÎS „Manejul de Atletică Ușoară”	Complex pentru activități și evenimente sportive	127.552.800	127.552.800	Da	Da	Da
4	ÎS „Combinatul Poligrafic”	Activități de editare și tipărire	42.355.400	42.355.400	Da	Nu	Da
5	ÎS „Poșta Moldovei”	Servicii poștale la nivel național	54.433.900	54.433.900	Nu	Da	Da
6	ÎS „Portul Fluvial Ungheni”	Servicii de expediere și transport pe căi navigabile	87.212.100	87.212.100	Da	Nu	Da
7	IS pentru utilizarea spațiului aerian și deservirea traficului aerian „MOLDATSA”	Servicii de navigație aeriană	116.790.000	116.790.000	Da	Da	Da
8	ÎS „Moldtranselectro”	Transportul energiei electrice	47.903.970	47.903.970	Nu	Nu	Nu
9	ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare”	Servicii de certificare, încercări de laborator, verificări metrologice	20.837.000	20.837.000	Da	Nu	Da
10	ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”	Întreținerea, reparația, reabilitarea, dezvoltarea, modernizarea și administrarea drumurilor publice naționale	17.082.650	17.082.650	Da	Nu	Da
11	ÎS „Calea Ferată din Moldova”	Transport de pasageri și mărfuri pe calea ferată	2.129.814.170	2.208.096.790	Da	Da	Da
12	ÎS Nodul Hidroenergetic „Costești”	Producția energiei electrice	16.073.900	16.073.900	Da	Nu	Da
13	ÎS „Radiocomunicații”	Servicii de difuzare a programelor de radio și televiziune	108.757.900	108.757.900	Da	Nu	Nu
14	ÎS Direcția Servicii pentru Corpul Diplomatic	Servicii logistice misiunilor diplomatice acreditate în R. Moldova, cât și misiunilor diplomatice ale R. Moldova în străinătate	3.630.200	3.630.200	Da	Nu	Da
15	ÎS Editura de Imprimare „Statistica”	Activități editoriale (publicații, formulare statistice, de evidență contabilă etc.)	11.650.400	7.595.450	Da	Da	Da
16	ÎS „Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului”	Cercetări geodezice, organizare regim funciar	10.828.880	10.828.880	Nu	Nu	Da
17	ÎS „Editura „Universul”	Activități de editare și tipărire	49.720.400	49.720.400	Da	Da	Nu
18	ÎS Fabrica de sticlă din Chișinău	Producerea sticlei	403.577.340	403.577.340	Nu	Nu	Nu
Fondator: Ministerul Educației, Culturii și Cercetării							
19	ÎS Firma Comercială de Intermediere „Mold-Didactica”	Aprovizionarea instituțiilor de învățământ cu mijloace de instruire, manuale școlare, literatură metodică și didactică	5.968.700	5.968.700	Da	Nu	Da
Fondator: Agenția Relații Funciare și Cadastru							
20	IS Institutul de Geodezie, Prospecțiuni Tehnice și Cadastru „INGEOCAD”	Activități geodezice, geologice, topografice și cartografice	28.441.550	28.441.550	Nu	Nu	Da
Fondator: Ministerul Economiei și Infrastructurii							
21	ÎS „Moldelectrica”	Transportarea energiei electrice prin rețelele electrice de tensiune înaltă	438.864.000	438.864.000	Da	Nu	Da
TOTAL CAPITAL SOCIAL ÎS			3.730.862.550	3.808.720.420			

⁴⁶ Conform datelor din *Registru Patrimoniului Public* (Subregistru ÎS) - <http://www.app.gov.md/registru-patrimoniului-public-3-384>

Anexa nr. 3. Analiza indicatorilor economico-financiari pentru ÎM din mun. Chișinău (Fondator: Consiliul Municipal Chișinău)

Nr.	Denumirea ÎM	Patrimoniul net (capital propriu), 2019, lei	Patrimoniul net (capital propriu), 2020, lei	Rentabilitatea financiară, 2018, %	Rentabilitatea financiară, 2019, %	Rentabilitatea activelor (economică), 31.12.2018, %	Rentabilitatea activelor (economică), 31.12.2019, %	Lichiditatea curentă, 2018	Lichiditatea curentă, 2019	Coefficientul de autonomie, 2018	Coefficientul de autonomie, 2019
1	ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău”	-1.150.700	-2.784.000	217,8	69,3	-0,1	-0,2	0,2	0,1	0,0	0,0
2	ÎM „Direcția parcurilor, cultură și odihnă”	1.870.100	1.879.900	6,3	2,4	6,2	2,4	18,8	18,9	1,0	1,0
3	ÎM „Combinatul Servicii Funerare”	30.459.700	30.099.400	0,6	1,1	0,6	1,0	2,7	1,9	0,9	0,8
4	ÎM „Asociația de gospodărire a spațiilor verzi”	54.189.900	55.538.200	5,0	7,8	4,4	6,6	2,3	1,7	0,9	0,8
5	ÎM „Parcul urban de autobuze”	8.713.300	91.045.800	5,4	1,2	1,0	0,6	0,7	1,6	0,2	0,7
6	ÎM Regia „Autosalubritate”	51.849.100	74.882.400	10,9	12,5	7,8	9,3	2,5	2,3	0,7	0,8
7	ÎM „Regia transport electric”	522.529.900	623.968.700	-2,9	0,5	-2,4	0,4	1,8	1,1	0,8	0,9
8	ÎM Regia Exploatare a drumurilor și podurilor „EXDRUPO”	1.385.520.700	1.384.169.900	-0,7	0,0	-0,6	0,0	1,2	1,2	0,9	0,9
9	ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”	6.176.100	6.695.200	3,3	9,0	1,6	3,2	0,8	0,5	0,4	0,3
10	ÎM Rețele electrice de iluminat „Lumteh”	37.371.000	33.679.300	6,3	0,6	4,1	0,3	1,2	1,2	0,6	0,6
	TOTAL / MEDIA	2.097.529.100	2.229.174.800	25,2	10,44	2,26	2,36	3,22	3,05	0,64	0,68

Sursa: Elaborat de către autori în baza datelor din *Registrul Patrimoniului Public* (Subregistru ÎS și ÎM) – <http://www.app.gov.md/registrul-patrimoniului-public-3-38>, precum și al rezultatelor monitoringului financiar al activității economico-financiare pentru anii 2018 și 2019 - <https://www.chisinau.md/lib.php?l=ro&idc=677&t=/Bugetul-municipal-Chisinau>

Anexa nr. 4. Indicatori ai activității economico-financiare a ÎS supuse evaluării

Nr.	Denumirea ÎS	Rentabilitatea financiară, 2018, %	Rentabilitatea financiară, 2019, %	Rentabilitatea activelor, 2018, %	Rentabilitatea activelor, 2019, %	Patrimoniul net, 2019, lei	Patrimoniul net, 2020, lei
Fondator: Agenția Proprietății Publice							
1	ÎS Institutul de Cercetări Științifice în Construcții „Incercom”	0,96	1,6	0,97	1,20	30.246.200	30.242.200
2	ÎS „Centrul Republican pentru Ameliorarea și Reproducția Animalelor”	1,68	3,1	2,07	2,76	15.446.900	17.146.700
3	ÎS „Manejul de Atletică Ușoară”	-1,15	-0,4	-1,14	-0,36	101.962.500	101.596.800
4	ÎS „Combinatul Poligrafic”	1,20	0,5	1,07	0,66	63.510.500	63.395.400
5	ÎS „Poșta Moldovei”	39,12	32,8	11,05	10,65	99.211.700	129.995.000
6	ÎS „Portul Fluvial Ungheni”	-1,85	-1,2	-1,72	-1,13	76.357.400	75.482.200
7	ÎS Pentru utilizarea spațiului aerian și deservirea traficului aerian „MOLDATSA”	2,23	4,2	3,00	4,57	217.079.700	248.967.200
8	ÎS „Moldtranselectro”	4,26	-18,5	-0,43	-0,74	-62.321.800	-66.960.700
9	ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare”	8,10	6,8	6,38	6,70	36.492.117	33.858.300
10	ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”	0,07	0,0	0,06	0,01	7.750.590.240	7.558.052.900
11	ÎS „Calea Ferată din Moldova”	-2,53	-0,9	-2,13	-0,76	2.965.731.400	2.952.299.400
12	ÎS Nodul Hidroenergetic „Costești”	59,07	85,5	7,58	89,23	27.260.266	55.602.500
13	ÎS „Radiocomunicații”	7,55	1,7	8,40	2,05	153.040.100	152.923.000
14	ÎS Direcția Servicii pentru Corpul Diplomatic	21,65	20,8	5,02	5,21	12.051.300	13.020.200
15	ÎS Editura de Imprimare „Statistica”	0,93	1,1	0,86	0,90	11.650.400	11.299.500
16	ÎS „Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului”	7,28	-0,4	5,52	-0,28	23.291.900	22.817.100
17	ÎS Editura „Universul”	10,41	0,6	-9,38	0,58	87.374.400	87.867.900
18	ÎS Fabrica de sticlă din Chișinău	3,39	— ⁴⁷	3,32	5,08	377.493.350	387.500.470
Fondator: Ministerul Educației, Culturii și Cercetării							
19	ÎS Firma Comercială de Intermediere „Mold-Didactica”	-6,82	0,02	0,93	0,38	6.401.700	6.444.300
Fondator: Agenția Relații Funciare și Cadastru							
20	ÎS Institutul de Geodezie, Prospecțiuni Tehnice și Cadastru „INGEOCAD”	3,93	5,8	3,71	6,28	56.543.200	56.894.900
Fondator: Ministerul Economiei și Infrastructurii							
21	ÎS „Moldelectrica”	2,44	1,9	2,25	1,77	1.176.720.100	1.191.263.400
	TOTAL / MEDIA	7,71	7,25	2,26	6,42	13.226.133.573	13.129.708.670

Sursa: Elaborat în baza datelor din Registrul Patrimoniului Public (Subregistru ÎM și ÎS)⁴⁸ și a Rapoartelor anuale privind administrarea și deținatizarea proprietății publice pentru anii 2019, 2020, elaborate de APP⁴⁹

⁴⁷ Lipsesc datele din Raportul APP

⁴⁸ <http://www.app.gov.md/registrul-patrimoniului-public-3-384>

⁴⁹ <http://www.app.gov.md/rapoarte-anuale-3-364>

Anexa nr. 5. Analiza paginilor web și publicarea informațiilor de către ÎM din mun. Chișinău conform legii nr. 246/2017

Nr. d/o	Denumire ÎM	Pagina web	Actualizare permanentă	Publicarea informației conform legii nr. 246/2017							
				Statut		Regulamente interne		Raport anual		Raport audit	
				ÎM	Fondator	ÎM	Fondator	ÎM	Fondator	ÎM	Fondator
1	ÎM „Direcția construcții capitale a Primăriei mun. Chișinău”	www.dcc.md	Nu	Parțial	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Nu
2	ÎM „Direcția parcurilor, cultură și odihnă”	Nu	N/A	N/A	Nu	N/A	Nu	N/A	Nu	N/A	Nu
3	ÎM „Combinatul Servicii Funerare”	www.serviciifunerare.md	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu
4	ÎM „Asociația de gospodărire a spațiilor verzi”	www.agsv.md	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu
5	ÎM „Parcul urban de autobuze”	www.autourban.md	Parțial	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Parțial	Nu	Nu
6	ÎM Regia „Autosalubritate”	www.autosalubritate.md	Parțial	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Nu
7	ÎM „Regia transport electric”	www.rtec.md	Parțial	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Nu
8	ÎM Regia Exploatare a drumurilor și podurilor „EXDRUPO”	www.exdrupo.md	Parțial	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Nu
9	ÎM „Centrul Stomatologic municipal Chișinău”	www.stom-mun.md	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu
10	ÎM Rețele electrice de iluminat „Lumteh”	www.lumteh.md	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Nu

Sursa: Elaborat de autori în baza analizei paginilor web ale ÎM și a informațiilor disponibile pe pagina web a Primăriei mun. Chișinău.

Anexa nr. 6. Analiza paginilor web ale ÎS și publicarea informațiilor conform legii nr. 246/2017

Nr	Denumire ÎS	Pagina web	Actualizare permanentă	Publicarea informației conform legii nr. 246/2017								
				Statut		Regulamente interne		Raport anual		Raport audit		
				ÎS	Fondator	ÎS	Fondator	ÎS	Fondator	ÎS	Fondator	
1	ÎS Firma Comercială de Intermediere „Mold-Didactica”	www.mold-didactica.com.md	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Nu	Nu
2	ÎS „Moldelectrica”	www.moldelectrica.md	Parțial	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Da	Nu	Da	Nu
3	ÎS Institutul de Cercetări Științifice în Construcții „Incercom”	www.incercom.md	Nu	Nu	Da	Nu	Nu	Nu	Da	Nu	Da	Nu
4	ÎS „Centrul Republican pentru Ameliorarea și Reproducția Animalelor” (CRARA)	Nu	N/A	N/A	Da	N/A	Nu	N/A	N/A	Parțial	N/A	Nu
5	ÎS „Manejul de Atletică Ușoară”	www.manej.md	Da	Nu	Da	Da	Nu	Nu	Da	Nu	Parțial	Nu
6	ÎS „Combinatul Poligrafic”	www.poligrafic.md	Nu	Nu	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Da
7	ÎS „Poșta Moldovei”	www.posta.md	Parțial	Da	Da	Da	Nu	Nu	Parțial	Nu	Nu	Nu
8	ÎS „Portul Fluvial Ungheni”	Nu	N/A	N/A	Da	N/A	Nu	N/A	Nu	N/A	Nu	Nu
9	ÎS pentru utilizarea spațiului aerian și deservirea traficului aerian „MOLDATSA”	www.moldatsa.md	Parțial	Da	Da	Da	Nu	Nu	Da	Parțial	Nu	Nu
10	ÎS „Moldtranselectro”	Nu	N/A	Nu	Da	N/A	Nu	N/A	N/A	Da	N/A	Nu
11	ÎS „Centrul de Metrologie Aplicată și Certificare”	www.e-cmac.md	Da	Da	Da	Nu	Nu	Nu	Da	Parțial	Parțial	Nu
12	ÎS „Administrația de Stat a Drumurilor”	www.asd.md	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Da	Nu	Parțial	Nu
13	ÎS „Calea Ferată din Moldova”	www.railway.md	Nu	Da	Da	Nu	Nu	Nu	Parțial	Parțial	Nu	Nu
14	ÎS Nodul Hidroenergetic „Costești”	Nu	N/A	N/A	Nu	N/A	Nu	N/A	Parțial	N/A	N/A	Nu
15	ÎS „Radiocomunicații”	www.radiocom.md	Nu	Da	Da	Nu	Nu	Nu	Da	Parțial	Da	Nu
16	ÎS Direcția Servicii pentru Corpul Diplomatic	Nu	N/A	Da	Nu	N/A	Nu	N/A	N/A	Parțial	N/A	Nu
17	ÎS Editura de Imprimare „Statistica”	www.editurastatistica.md	Da	Da	Da	Da	Nu	Nu	Parțial	Parțial	Parțial	Nu
18	ÎS „Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului”	www.ipot.md	Nu	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu
19	ÎS „Editura „Universul”	www.editurauniversul.md	Parțial	Nu	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Parțial
20	ÎS Fabrica de sticlă din Chișinău	www.glass.md	Parțial	Nu	Da	Nu	Nu	Nu	Nu	Parțial	Nu	Parțial
21	ÎS Institutul de Geodezie, Prospekțiuni Tehnice și Cadastru „INGEOCAD”	www.ingecad.md	Parțial	Da	Nu	Da	Nu	Nu	Da	Nu	Parțial	Nu

Sursa: Elaborat de către autori în baza analizei paginilor web ale ÎS și ale fondatorilor.